

CONSUME-LESS

Consume-less smjernice u mediteranskim turističkim zajednicama

Ovaj je projekt preveden na hrvatski jezik te je preuzet iz ConsumeLess Plus projekta koji je nastavak već implementiranog ConsumeLess projekta.

PRIORITETNA OS 3: Zaštita i promicanje mediteranskih prirodnih i kulturnih bogatstava

CILJ 3.1: Poboljšati održivu razvojnu politiku za učinkovitiju valorizaciju prirodnih bogatstava i kulturne baštine u obalnim i susjednim morskim područjima održivog i odgovornog obalnog i pomorskog turizma na području MED-a

ODGOVORNI PARTNER: Ambiente Italia

UKLJUČENI PARTNERI: Energy and Water Agency, Ministry for Gozo, Gozo Tourism Association, Provincial Government of Malaga, EuroMediterranean Centre for the Sustainable Development

NAZIV AKTIVNOSTI: Smjernice, akcijski plan i koordinacija za razvoj Consume-less modela:

SADRŽAJ

1 UVOD	3
2 Pregled postojećih ekoloških oznaka u turističkom sektoru	3
3 ConsumelessMed oznaka: opće smjernice	4
a. Djelokrug oznake	4
b. Promotori i kriteriji upravljanja	5
i. Upis	6
ii. Preliminarni koraci	6
iv. Praćenje i obnova	7
v. Komunikacijske aktivnosti	7
d. Prednosti za podnositelje zahtjeva	8
i. Promocijske aktivnosti	8
ii. Korištenje oznake	8
iii. Tehnička podrška	8
a. Turistički objekti (Hoteli; B&B; privatni smještaj i drugi smještaji za kraći boravak)	9
i. Kriteriji oznake	9
ii. Komunikacijski materijali	22
ii. Komunikacijski materijali	34
d. Kafići i restorani	34
i. Kriteriji oznake	34
ii. Komunikacijski materijali	43
e. Trgovine hranom i rukotvorinama	43
i. Kriteriji oznake	43
ii. Komunikacijski materijali	50
f. Odmarališta na plaži (<i>beach resorts</i>)	50
i. Kriteriji oznake	50
ii. Komunikacijski materijali	58

1 UVOD

Ovaj dokument nudi opće smjernice o primjeni i kontroli ConsumelessMed oznake. Uključuje tehničke priloge opisujući mjere koje je potrebno implementirati kod različitih pružatelja turističkih usluga (hoteli i privatni smještaj, kafići i restorani, trgovine s hranom i rukotvorinama te odmarališta na plaži (beach resorts)).

2 Pregled postojećih ekoloških oznaka u turističkom sektoru

Danas u turizmu postoji više od 150 oznaka kvalitete kojima su imenovani turoperatora, plaže, prirodni rezervati, ali i čitave regije. Oznaka kvalitete dodjeljuje se iz širokog spektra razloga. Glavni kriteriji ispitivanja su mjere uštede vode i energije, izbjegavanje otpada, učinkovitost resursa te zaštita prirodnog okruženja.

Preliminarni pregled usporedbe najraširenijih turističkih oznaka koje su fokusirane na ekološke kriterije napravljen je prema sljedećim pitanjima:

- Menadžment
- Zemljopisni obuhvat
- Broj certificiranih objekta
- Kategorije uključenih objekata
- Obavezni i dobrovoljni kriteriji
- Različite razine predviđene za oznaku (npr. standardna, zlatna, platinum)
- Teme (voda, otpad, energija, društvo, menadžment, kulturna baština...)
- Praćenje i provjera sukladnosti

Na međunarodnoj razini najupečatljivije i najraširenije oznake koje pružaju dobro razvijene ekološke standarde jesu: EU ecolabel i Green Key (fokusirani uglavnom na ekološke probleme), Green Globe i Earth Check.

- *EU ecolabel* (imaoko 800 certifikata): službena oznaka Europske Unije dodijeljena smještajnim objektima i kampovima. Postupak provjere i dodjele certifikata izvode nacionalne partnerske organizacije, primjerice ministarstvo okoliša.
- *Green Key* (oko 2400 certifikata): eko-oznaka dostupna širom svijeta, dodijeljena objektima za razonodu, kao što su hoteli, hosteli, kampovi, odmorišni parkovi, manji privatni smještaji, konferencijski centri, restorani i atrakcije.
- *EarthCheck* (oko 1200 certifikata): dodijeljena hotelima, aktivnostima, atrakcijama, restoranima, uslugama prijevoza i mobilnosti te destinacijama. EarthCheck certificirani standardi pružaju cjeloviti pristup održivosti uključujući ekologiju, društvene probleme, ekonomiju i kulturnu baštinu.

- *Green Globe* (oko 600 certifikata): certificira poduzeća, konferencijske centre, hotele, resorte i atrakcije koje uključuju ekonomiju, ekologiju, kulturno nasljeđe i društvene probleme.

Na nacionalnoj razini najznačajnije oznake implementirane u pet pilot područja su: Eco certification (Malta), Legambiente Turismo (Italy), Sistema Integral de Calidad Turística Española en Destinos (Španjolska).

- *Eco certification*: nacionalna shema za osiguravanje ekološke, socio-ekonomske i kulturne održivosti hotela i seoskih kuća na malteškim otocima prepoznata od strane Globalnog vijeća za održivi turizam (GSTC). Shemu je pokrenula turistička uprava Malte 2002. godine, a danas predstavlja otprilike 16% hotelskog smještaja, odnosno 22 hotela i 7 seoskih kuća u Gozu. Shema je ažurirana 2008. i ponovno 2012. revidirana da bude u skladu s GSTC kriterijima. Revizije trećih strana provode se svake dvije godine kako bi osigurali da hoteli i seoske kuće ispunjavaju zahtjeve sheme.
- *Legambiente Turismo*: ekološka udruga Legambiente blisko je surađivala s talijanskim turističkim destinacijama kako bi definirala nekoliko generalnih kriterija o otpadu, vodi, energiji, hrani, prijevozu, buci, kulturnom nasljeđu, komunikaciji i uključenosti. Ovakav pojednostavljeni pristup uspio je uključiti oko 300 certificiranih hotela, kampova, gostinjskih kuća, restorana, turoperatora i OPG-ova.
- *Sistema Integral de Calidad Turística Española en Destinos*: ova je oznaka jedna od najraširenijih turističkih oznaka u Španjolskoj dodijeljivana u raznim sektorima uključujući hotele, apartmane i hostele. Budući da je ovo oznaka kvalitete, a ne ekološka oznaka, samo je nekoliko ekoloških kriterija uzeto u obzir i odnose se na: uštedu energije u sobama, otpadnu ambalažu i odvajanje otpada te pročišćivanje vode.

Prema preliminarnoj analizi izvedivosti, odlučeno je fokusirati se na tri prethodno navedene oznake (EU ecolabel, Green Key i Eco Certification), uspoređujući ih kako bi se razvio opći okvir kriterija ConsumelessMed oznake.

3 ConsumelessMed oznaka: opće smjernice

a. Djelokrug oznake

Oznaka se dodjeljuje privatnim i javnim operaterima (pružateljima turističkih usluga) koji primijenjuju specifične održive akcije upravljanja energijom, vodom i otpadom. Na taj način nude turistima odabir usluga koje minimiziraju potrošnju vode i energije i stvaranje otpada te da se bolje upoznaju i cijene lokalne proizvode tijekom svom boravka.

Consumeless Med oznaka osmišljena je kao pojednostavljena, no potpuno integrirana verzija postojećih nacionalnih i međunarodnih sustava certificiranja. Cilj je potaknuti lakšu provedbu (i komunikaciju) održivih mjera od strane pružatelja turističkih usluga koje bi mogle postati prvi korak prema složenijem sustavu označavanja poput oznake EU Ecolabel.

b. Promotori i kriteriji upravljanja

Promotori oznake u svakom turističkom području su, prije svega, javne uprave, zajedno sa ključnim lokalnim akterima koji predstavljaju turistički i ekološki sektor. Okviran, a ne cjelovit, popis ove vrste aktera uključuje: udruge hotela, restorana i kafića, ekološke udruge, kulturne i susjedske udruge, komunalna poduzeća za gospodarenje otpadom, vodom i energijom.

Promotori oznake bit će dio lokalnog Consumeless odbora, koji se obavezuje da će upravljati implementacijom oznake te identificirati odgovornu osobu za koordinaciju aktivnosti.

Glavni zadaci odbora su:

- pružati tehničku podršku
- dodijeliti oznaku
- promicanje oznake i dodijeljenih objekata na teritorijalnoj razini
- praćenje primjene kriterija oznake i postignutih rezultata.

c. Tko se može prijaviti za oznaku?

ConsumelessMed oznaka može biti dodijeljena sljedećim kategorijama pružatelja turističkih usluga:

- Hoteli i privatni smještaj
- Kampovi
- Kafići i restorani
- Trgovine hranom i rukotvorinama
- Odmarališta na plaži (beach resorts).

d. Proces prijave

i. Upis

Objekti koji se žele prijaviti za ConsumelessMed oznaku trebaju potpisati adhezijski obrazac koji uključuje sljedeće obaveze:

- implementaciju obaveznih i dobrovoljnih akcija s ciljem smanjenja otpada, potrošnje vode i energije, uključujući održavanje dobrih praksi koje su već implementirane,
- menadžment mora osigurati da su zaposlenici svjesni ekoloških pothvata poduzeća i da se ponašaju na održiviji način,
- provedba komunikacijskih aktivnosti: ConsumelessMed oznaka treba biti istaknuta na vidljivim mjestima, informacijski materijali za zaštitu okoliša i consumeless inicijative moraju biti uočljive i dostupne gostima i objavljene na webu.

ii. Preliminarni koraci

Objekti koji potpisuju adhezijski obrazac moraju identificirati odgovornu osobu za implementaciju oznake (upravitelj oznaka) i napraviti samoreviziju identificirajući postojeće upravljačke aktivnosti koje imaju za cilj smanjiti proizvodnju otpada, povećati razvrstavanje otpada, smanjiti konzumaciju vode i energije (obavezno) te odrediti količinu otpada i konzumaciju vode i energije (dobrovoljno). Dakle, prvi koraci koji se trebaju učiniti su:

- identifikacija upravitelja oznakama, osobe odgovorne za implementaciju ConsumelessMed oznake i (ako je potrebno) drugih figura koje podupiru navedenu osobu
- upravitelj oznakom vrši prvu analizu na temelju specifičnog kontrolnog popisa za praćenje (po jedan za svaku kategoriju pružatelja turističkih usluga, dostupno u dodatku 1). Ova analiza će biti prvi korak za nadolazeće aktivnosti praćenja.

iii. Kriteriji oznake

Postoji specifičan skup kriterija koji je **obavezan** i mora se zadovoljiti. Te kriterije moraju ispuniti objekti kako bi predstavili minimalne zahtjeve koji garantiraju poboljšanje u prevenciji i smanjenju otpada te konzumaciji vode i energije.

U iznimnim okolnostima bilo bi moguće da podnositelj zahtjeva koji to prvi put radi traži dispenciju ako jedan ili više obaveznih kriterija ne mogu biti ostvareni. U takvom iznimnom slučaju uprava mora dostaviti dokumentaciju u kojoj se jasno objašnjavaju razlozi neispunjenja kriterija, kao i plan djelovanja za dostizanje potrebne razine u roku od 6-12 mjeseci.

Dobrovoljni kriteriji su izazovniji i potiču poslovanje da konstantno ulažu dodatne napore kako bi se smanjili troškovi okoliša i smanjio utjecaj na okoliš unutar i oko tvrtke.

Obavezni i dobrovoljni kriteriji pokrivaju pet različitih područja:

- Energija
- Voda
- Otpad
- Organska i lokalna hrana te drugi eko-proizvodi
- Menadžment i komunikacija.

iv. Praćenje i obnova

Nakon godinu dana, kontrolni popis za praćenje koji se koristi za preliminarnu analizu mora se ponovno ispuniti. Upravitelj oznake će ukratko opisati usvojene mjere kako bi zadovoljio obavezne i dobrovoljne kriterije, te koristiti kvantitativne pokazatelje (kada je moguće) kako bi bolje specificirao postignute rezultate.

Sastavljeni kontrolni popis mora se poslati Consumeless odboru koji će ga provjeriti revizijom izvan mjesta. Odbor bi trebao organizirati dodatne revizije na licu mjesta na minimalnom uzorku objekta (20-25%).

Alternativno, cijelom fazom praćenja (uključujući prvu preliminarnu analizu) mogao bi upravljati izravno Consumeless odbor koji je imenovao revizore zadužene za sastavljanje kontrolnog popisa tijekom posjeta na licu mjesta organiziranih za sve uključene objekte.

Za prvu godinu podnošenja zahtjeva objekti moraju prijaviti i pokazati da su ispunjeni barem svi obavezni kriteriji. U iznimnim okolnostima bilo bi moguće da podnositelj zahtjeva koji to prvi put radi traži dispenciju ako jedan ili više obaveznih kriterija ne mogu biti ostvareni. U takvom iznimnom slučaju uprava mora dostaviti dokumentaciju u kojoj se jasno objašnjavaju razlozi neispunjenja kriterija, kao i plan djelovanja za dostizanje potrebne razine u roku od 6-12 mjeseci.

Kako bi kapaciteti održali svoju angažiranost, Consumeless odbor može odlučiti zatražiti od njih da razviju (svake 1-2 godine) novu dobrovoljnu akciju ili da postave novi cilj poboljšavajući kvantitativne rezultate u vezi sa obveznim kriterijima (npr. povećanje energetske učinkovitosti svjetlosti žarulje sa 50 % na 70 %, dodati novu kategoriju odvojeno prikupljenog otpada ili smanjiti broj proizvoda za jednokratnu upotrebu koji se poslužuju u restoranu).

v. Komunikacijske aktivnosti

Kako je definirano u adhezijskom obrascu, objekti bi također trebali biti u skladu s minimalnim standardnim zahtjevom komunikacijskih aktivnosti: ConsumelessMed oznaka

treba biti istaknuta na vidljivim mjestima, informacijski materijali za zaštitu okoliša i Consumeless inicijative moraju biti uočljive i dostupne gostima i objavljene na webu. Objektima koji implementiraju oznaku bit će dodijeljeni specifični komunikacijski materijali.

d. Prednosti za podnositelje zahtjeva

i. Promocijske aktivnosti

Consume-less odbor će organizirati lokalnu komunikacijsku kampanju kako bi promicao oznaku i objekte kojima je ista dodijeljena.

U širem smislu (regionalnom i nacionalnom), Consume-Less Plus projekt će razvijati marketinšku strategiju s ciljem promicanja Consume-less modela.

ii. Korištenje oznake

Svi objekti koji potpisuju sporazum i implementiraju oznaku prema navedenim koracima (praćenje, revizija, komunikacija) mogu koristiti ConsumelessMed oznaku za svoje promocijske materijale i inicijative.

iii. Tehnička podrška

Consume-less odbor će organizirati edukacije osposobljavanja te aktivnosti službe za pomoć o kriterijima ConsumelessMed oznake i pravilima upravljanja. Ukoliko je potrebno, može se dogovoriti posebna podrška na licu mjesta s nekim objektima koji zahtijevaju pomoć u primjeni kriterija označavanja.

iv. Isporučeni komunikacijski materijali

Komplet Consume-less komunikacijskog materijala bit će isporučen objektima koji implementiraju oznaku. Komplet će sadržavati:

- standardni komunikacijski materijali - prozorski film (obavezno) i ploča (predloženo) s oznakom, plakati (35x50cm) koji ističu glavne kriterije oznake (obavezno), informativna brošura o Consumeless modelu (obavezno).

Prilagođeni predmeti, zajedno s bilo kojim drugim poticajem koji promovira oznaku (npr. kampanje s popustom), može odabrati svaki lokalni Consume-less odbor bez obzira na njihove preferencije pod uvjetom da su usklađene s učinkovitošću pristupa s resursima i s učinkovitom provedbom Consumeless mjera.

Pružatelji turističkih usluga s internom komunikacijskom politikom robne marke dobit će posebne smjernice kako bi svoju robnu marku ugradili u prilagođene Consume-less komunikacijske materijale.

4 Tehnički kriteriji

Kriteriji ConsumeLessMed oznake predstavljaju specifične obavezne i dobrovoljne uvjete vezane za otpad, vodu, energiju, organsku i hranu od lokalnih proizvođača i druge eko proizvode, te menadžment koji se odnosi na pet različitih kategorija pružatelja turističkih usluga:

- Hoteli i privatni smještaj
- Kampovi
- Kafići i restorani
- Trgovine hranom i rukotvorinama
- Odmarališta na plaži (beach resorts).

a. Turistički objekti (Hoteli; B&B; privatni smještaj i drugi smještaji za kraći boravak)

i. Kriteriji oznake

Energija	
Obavezno	Dobrovoljno
Postavljaju se energetske učinkovite rasvjetne proizvode (LED) na javnim prostorima i sobama za goste (najmanje 30 % prve godine, zatim 50 %).	Minimizira se vanjsko osvjetljenje i/ili je instaliran senzor za automatsko isključivanje.
Koriste se automatske kontrole za unutarnje osvjetljenje soba za goste ili, ako se svjetlo ne isključuje automatski, gosti moraju imati vidljive informacije koje ih podsjećaju da isključe sva svjetla prije nego što napuste sobu.	Rasvjeta na hodnicima ima detektore pokreta i/ili prigušiva svjetlosna tijela.
Primjenjuju se sustavi upravljanja grijanjem i klimatizacijom prema sezonskim promjenama ili kada se sadržaji objekta ne koriste.	Postoji sustav rekuperacije topline, npr. ugrađuju se rashladni sustavi, ventilatori, bazeni ili sanitarne otpadne vode.

Definiraju se standardne temperature za hlađenje i grijanje u sobama za goste (hlađenje treba postaviti na najmanje 24 °C, a grijanje na najviše 21 °C).	Većina prozora i vrata koja vode prema van imaju primjereno visok stupanj toplinske izolacije ili su na snazi druge mjere energetske učinkovitosti koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.
Postoji pisani postupak u vezi s električnim uređajima u praznim spavaćim sobama i automatskim prebacivanjem u način rada za uštedu energije (TV, računala, pisari i fotokopirni strojevi itd.).	Koriste se energetske učinkoviti električni uređaji u gostinjskim sobama, kuhinji, praonici rublja itd.
	Kupuje se ekološki certificirana i/ili obnovljiva energija.
	Instaliraju se solarni fotonaponski i termalni paneli ili dizalice topline na zrak za toplu vodu za kućanstvo.
	Potrošnja energije registrira se najmanje jednom mjesečno.
Voda	
Obavezno	Dobrovoljno
Osooblje za čistoću ima uspostavljen sustav za redovitu provjeru ima li slavina koje kaplju i zahoda koji cure.	Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.
Slavine i tuš kabine u sobama za goste opremljene su uređajima za štednju vode.	Umivaonici ili tuševi na javnim mjestima su opremljeni automatskom kontrolom.
U sobama se nalaze znakovi koji informiraju goste da se posteljina i/ili ručnici mijenjaju samo na zahtjev.	U objektu se primjenjuje prikupljanje kišnice i njezina uporaba.
Postoje pametni postupci zalijevanja cvijeća i vrta.	Otpadne vode se ponovno koriste u skladu s lokalnim propisima.
	Na snazi su redovite provjere bazena i ispravni postupci za čišćenje područja bazena.
Otpad	
Obavezno	Dobrovoljno
Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad u zajedničkim područjima prema gradskom/općinskom sustavu razvrstavanja otpada.	Gosti imaju mogućnost razvrstavanja otpada u svojim sobama.
Minimizira se roba za jednokratnu upotrebu kada je to moguće: smanjenje jednokratnih proizvoda u sobama i restoranima; pića se poslužuju u višekratnim ili povratnim bocama ili dozatorima itd.	Koriste se koncentrirani (ili kupljeni u spremnicima za višekratnu uporabu) proizvodi za čišćenje i deterdženti.
Odlaze se opasni otpad i/ili reciklira u skladu s važećim propisima o zaštiti okoliša.	Usvojena je politika upravljanja smanjenjem otpada hrane.

Smanjuje se upotreba papira i povećava kupnja recikliranog i/ili ekološkog papira.	Organski otpad se kompostira ako za to postoje odgovarajuća područja.
Organska i lokalna hrana i ostali eko-proizvodi	
Obavezno	Dobrovoljno
Kupuje se lokalna hrana (po mogućnosti organska) i vino kada je god to moguće.	Postoje inicijative za kupnjom sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda, i bez proizvoda od ugrožene ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.
Na jelovniku ili u ugostiteljskom objektu ističu se organski proizvodi s ekološkim oznakama, proizvodi u okviru pravedne (fair trade) trgovine i/ili lokalno proizvedeni proizvodi.	Koriste se proizvodi za čišćenje s eko oznakama.
	Gostima su osigurani ekološki označeni proizvodi za osobnu higijenu.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Dobrovoljno
Gostima se pružaju informacije i interpretacija prirodnog okruženja, lokalne kulture i kulturne baštine, kao i objašnjenje primjerenog ponašanja prilikom posjete prirodnim područjima, kulturnim događanjima i lokalitetima kulturne baštine.	Menadžment je implementirao dugoročni održivi sustav upravljanja koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim problemima. Ovaj sustav upravljanja trebao bi uključiti politiku s posebnim ciljevima (dostupnu cijelom osoblju) te praćenje tih ciljeva.
Gosti su informirani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu sudjelovati.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.
Gosti su informirani o sustavu lokalnog javnog prijevoza, shuttle busa ili alternative za biciklizam/pješaćenje.	

Energija

Obavezno

- *Postoji energetska učinkovitost rasvjetnih proizvoda (LED) na javnim mjestima i u sobama (barem 30 % za prvu godinu, zatim 50 %)*

Budući da žarulje predstavljaju značajnu količinu energije, objekt treba osigurati da je za prvu godinu primjene oznake barem 30 % svih žarulja (uključujući halogene žarulje) energetske učinkovite. Postotak bi trebao narasti do 50 % u narednim godinama. Zahtjev vrijedi za sobe, javna područja (uključujući recepciju, restoran, konferencijske sale, itd.) i prostorije za osoblje.

Energetski je najučinkovitija te se stoga i preferira LED rasvjeta, ali se mogu koristiti i druge energetske učinkovite žarulje (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL).

Energetske učinkovite žarulje su u većini slučajeva skuplje od onih koje nisu energetske učinkovite, ali osim svoje energetske učinkovitosti, te žarulje traju mnogo duže i ne treba ih se mijenjati jednako često kao neučinkovite žarulje. Time se dugoročno smanjuju troškovi, a ujedno se smanjuje i vrijeme potrošeno na zamjenu žarulja.

- *Automatske kontrole koriste se za unutarnje osvjetljenje soba za goste ili, ako se osvjetljenje ne isključuje automatski, gosti moraju imati vrlo vidljive informacije koje ih podsjećaju da isključe sva svjetla prije nego što napuste sobu.*

Najčešći sustav koji jamči isključenje električnih uređaja kada gosti napuste svoju sobu je sustav “ključ kartica”. Kada se ključ kartica izvadi iz držača, struja će se isključiti unutar 1-2 minute.

Ostali automatski sustavi uključuju senzore zauzetosti ili detektore topline pokreta/tijela koji prepoznaju kada gosti izađu iz soba i automatski isključuju svjetla i električne uređaje.

Ako slučajno nije moguće postaviti automatske sustave u sve sobe, gosti moraju imati na raspolaganju vidljive informacije koje ih podsjećaju da ugase sva svjetla prije izlaska iz sobe.

- *Sustavi kontrole grijanja i klimatizacije primjenjuju se prema sezonskim promjenama ili kada se postrojenja od objekta ne koriste.*

Računalni sustav koji omogućuje promjenu ili isključenje sustava grijanja i klimatizacije u objektu može biti centraliziran automatski ili ručno. Također, može biti podešavanje grijanja i klimatizacije koje se vrši ručno u različitim dijelovima objekta opisano u standardnim operativnim postupcima za osoblje.

Sustav kontrole uzima u obzir promjene godišnjeg doba i upotrebu ili nekorisćenje različitih dijelova objekta (sobe za goste, konferencijske sale, restoranski prostori, druge javne površine itd.).

- *Definicija standardne temperature za hlađenje i grijanje u sobama.*

Minimalna standardna temperatura za hlađenje treba se postaviti na 24 °C, a temperatura grijanja na maksimalno 21 °C. Temperatura hlađenja ne bi smjela prijeći 8 C° razlike od vanjske temperature.

Preporuča se da se temperatura hlađenja namjesti na višu od preporučene, a za grijanje na nižu temperature.

Standardna temperatura može se postaviti automatski iz centralnog sustava ili se može postaviti ručno u svakoj sobi za goste.

Gostima će i dalje biti moguće ručno promijeniti standardnu temperaturu u sobama ili kontaktirati recepciju.

- *Postoji pisana procedura vezana za električne uređaje u praznim sobama i automatsko uključivanje načina rada uštede energije (TV, računala, printeri i dr.).*

Standardni operativni postupak treba uključivati plan o tome kako smanjiti potrošnju energije i grijanje u slučaju da se sobe za goste ne koriste kraće vremensko razdoblje: to može biti povezano, primjerice, s funkcijom isključivanja televizora ili temperaturom grijanja/hlađenja.

Za razdoblja popunjenosti ispod 50-70 %, uprava bi trebala imati pisanu politiku u pogledu dodatne uštede energije uzimajući u obzir sve električne uređaje u sobama za goste, kao i grijanje/hlađenje. Pisana pravila, na primjer, mogu uzeti u obzir činjenicu da bi se određeni dio objekta (cijeli kat ili krilo objekta) moglo zatvoriti u razdobljima niske popunjenosti.

Dobrovoljno

- *Minimizira se vanjska rasvjeta i/ili postoji instaliran senzor automatskog isključivanja.*

Minimiziranje vanjske rasvjete može se postići automatskim isključivanjem u određenim dijelovima noći ili instaliranim senzorima koji uključuju svjetlo pri otkrivanju kretanja. Za vanjsku rasvjetu mogu se primijeniti različiti sustavi koji služe različitim namjenama.

U nekim područjima, vanjsku rasvjetu također treba minimizirati kako ne bi ometala životinjski svijet (npr. gniježđene kornjače u objektima koji se nalaze na obali u određenim područjima itd.).

- *Rasvjeta u hodniku ima detektore pokreta i/ili mogućnost prigušivanja svjetla*

U hodnicima se instalira prigušivanje svjetla i/ili detektora pokreta koji isključuje svjetlo u trenucima kada nema nikoga.

Kako bi se postigla daljnja ušteda energije, automatski sustav za energetske učinkovitu rasvjetu može se ugraditi u javne prostore, kao što su konferencijska dvorana, bazen, teretana ili spa.

- *Sustav za oporabu topline, npr. ugrađuju se rashladni sustavi, ventilatori, bazeni ili sanitarne otpadne vode.*

Strojevi i oprema koji troše veću energiju često proizvode višak topline. Sustav za oporabu topline instaliran za rashladne sustave, ventilacijske sustave, bazene ili sustav za pročišćavanje otpadnih voda može povratiti toplinu koja se koristi u drugim područjima, kao što su zatvorena parkirališta itd.

- *Većina prozora i vrata koja vode na otvoreno imaju primjereno visok stupanj toplinske izolacije ili su na snazi druge mjere energetske učinkovitosti koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.*

Prozori i vrata koja vode na otvoreno mogu biti značajan izvor potrošnje energije. Objektu koji se nalazi u područjima s hladnim vremenom potreban je visok stupanj toplinske izolacije (npr. dvoslojna ili troslojna stakla s vrijednošću manjom od 2,5 W/m² K-1), a objekti u područjima s toplim vremenom trebaju imati prozore uključujući i druge mjere energetske učinkovitosti (npr. materijal koji reflektira sunce na prozorima, roletama ili drugim vrstama sjena itd.). U područjima s vrlo toplim ili hladnim vremenom, objekt bi također mogao ograničiti mogućnost otvaranja prozora.

Ako postoje nacionalni ili lokalni propisi koji se odnose na izolaciju ili druge mjere energetske učinkovitosti, objekt mora uvijek biti u skladu s tim zahtjevima.

- *Novo kupljeni električni uređaji koji se koriste u sobama, kuhinji, praonici rublja itd. trebaju biti energetske učinkoviti.*

Kako bi se osiguralo da su uređaji energetske učinkoviti, kad su dostupni na tržištu, trebaju imati ekološku oznaku ili prvu ili drugu najveću europsku klasu energetskih oznaka (općenito, više kategorije pojavljuju se u zelenim trakama A+, A ++ i A +++). U sobama to mogu biti energetske učinkoviti televizori i radiji, sušila za kosu itd. U kuhinji to mogu biti energetske učinkovite pećnice, hladnjaci, zamrzivači, perilice posuđa itd. U prostoru za pranje to može biti energetske učinkovita perilica za rublje i sušilica.

- *Kupuje se ekološki certificiranja i/ili obnovljiva energija.*

Tržište električne energije nudi nekoliko prijedloga vezanih za opskrbu 100 % certificiranom obnovljivom električnom energijom. Troškovi obnovljive energije općenito su nešto viši od električne energije proizvedene u sustavima sagorijevanja, iako su za nerezidentne klijente često predmet bilateralnih pregovora između stranaka, posebno za velike potrošače.

Kupnja 100 % certificirane obnovljive električne energije jednaka je smanjenju na nulu emisije CO₂ povezane s potrošnjom električne energije u hotelu. Ova vrsta akcije kao način komunikacije ima snažan utjecaj na goste.

- *Ugrađene su solarne toplinske ili fotonaponske ploče ili dizalice topline iz zraka (air-air heat pumps) za proizvodnju toplinske vode za kućanstvo.*

Korištenje solarne energije u turističkim objektima predstavlja veliki potencijal za uštedu energije. Općenito, većina potražnje za energijom javlja se u toplijim mjesecima u godini, kada je proizvodnja solarnih elektrana najveća, pa toplina generirana solarnim termoelektroinama ili električna energija proizvedena fotonaponskim sustavima može smanjiti potražnju za skupljom, energijom i omogućiti znatnu uštedu potrošnje energije, ovisno o veličini solarnih sustava. Tehničku i ekonomsku izvedivost solarnog sustava treba procijeniti na temelju raspoložive upijajuće površine te profila potrošnje toplinske (za solarne toplinske sustave) i električne (za fotonaponske sustave) energije.

Još jedna zanimljiva prilika za visoku učinkovitost proizvodnje topline su dizalice topline iz vanjskog zraka (*air-air heat pumps*). Takvi uređaji mogu prenijeti dio topline sadržane u zraku (i stoga obnovljivu) do korisnika. Energetska učinkovitost dizalica topline obrnuto je proporcionalna rigidnosti klime i stoga je dobro prilagođena za proizvodnju tople vode za hotele.

- *Korištenje energije registrira se barem jednom mjesečno.*

Evidenciju ukupne potrošnje energije treba voditi najmanje jednom mjesečno. Korisni pokazatelj za izračunavanje je potrošnja energije po noći gosta.

Uz mala ulaganja, moguće je instalirati mjerače potrošnje energije na glavne brojače ili sekundarne ploče korisnika. Ti alati omogućuju snimanje potrošnje s unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), dopuštajući tako rekonstrukciju dnevnih krivulja opterećenja. Na taj je način lakše identificirati sve neučinkovitosti ili nenormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Postoji sustav kojim osoblje i personal za čišćenje imaju mogućnost redovite provjere slavina i toaleta u kojima curi voda.*

Standardne operativne procedure koje su na snazi za pomoćno osoblje i personal za čišćenje uključuju redovite provjere slavina i toaleta u kojima curi voda.

Toalet u kojim curi voda može potrošiti 750 litara vode dnevno, a slavina na dnevnoj razini može napuniti cijelu kadu. U slučaju da se primjeti slavina ili toalet u kojem curi voda, implementiraju se korektivne mjere.

- *Slavine i tuševi u sobama su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Tuševi su glavni potrošači vode u hotelima, čineći prosječno 40 %, dok umivaonici čine oko 10 % potrošnje. Kako bi se smanjila potrošnja vode, uprava bi trebala postaviti restriktore ili aeratore na slavine i tuševe ili zamijeniti tuš glave s učinkovitijima za vodu ili djelomično zatvoriti kutne ventile u dovodu vode do slavina.

Ovi se uređaji smatraju mekim mjerama (*soft measures*) koje se mogu primijeniti na sve izgrađene tipologije jer će nakon ugradnje smanjiti protok, a time i potrošnju vode. Ograničivači protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40 %, aeratori iz slavine za 30-50 % i tuševi koji štede vodu za 40-50 %.

Na primjer, standardni tuš koristi oko 10-12 litara vode u minuti, dok tuš koji štedi vodu troši 7 litara u minuti ili manje. Što se tiče uređaja za uštedu vode koji se primjenjuju na slavine, oni bi trebali jamčiti maksimalnu potrošnju od 6 litara u minuti.

- *U sobama postoje znakovi koji informiraju goste da se plahte i/ili ručnici mijenjaju samo na zahtjev.*

Znakove koji se odnose na ponovnu uporabu ručnika trebalo bi postaviti u kupaonicu od sobe, a znakove u vezi s ponovnom upotrebom posteljine u blizini kreveta.

Znakovi informiraju goste o standardnom postupku mijenjanja posteljine i ručnika (npr. svaki treći dan) i daju dodatne informacije o postupku ako gost želi češću promjenu od standardnog postupka.

Snažno se potiče da objekt ima uspostavljen postupak ponovne upotrebe ručnika i posteljine. Znakove može proizvesti objekt ili to može biti standardni znak koji proizvodi lanac objekta.

- *Postoje pametni postupci zalijevanja cvijeća i vrta.*

Vrlo jednostavna pametna mjera zalijevanja mogla bi se povezati s nacrtom postupaka predviđenih zalijevanjem tijekom jutarnjih ili večernjih sati. S druge strane, osobito u slučaju opsežnijih vrtnih površina, mogle bi se provesti posebne tehničke mjere: na primjer, sustav osjetnika vlage ili sustav kapanja čiji je cilj minimizirati isparavanje i pružiti najbolji utjecaj na korijenje biljaka. To također može biti korištenje prikupljene kišnice, sive vode ili pročišćene otpadne vode za zalijevanje cvijeća/vrta.

Dobrovoljno

- *Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi učinkoviti toaleti s uštedom vode dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litara po ispiranju, u usporedbi sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Dodatno, moguće je ugraditi toalete s dvostrukim ispiranjem koji imaju podijeljenu tipku za ispiranje koja korisniku daje izbor količine vode koju će koristiti. Toaleti s dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode, za razliku od starih sustava za ispiranje koji koriste ogromnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve zahode, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim pričvršćivanjem plovka spremnika za vodu ili postavljanjem cigle ili pune boce vode u vodokotlić (učinkovito istiskivanje nešto vode).

- *Umivaonici ili tuševi na javnim područjima su opremljeni automatskim kontrolama.*

Primjena prekidača za uključivanje i isključivanje na umivaonicima ili tuševima omogućuje korisniku da zaustavi protok vode pritiskom na gumb, pa se protok vode može zaustaviti kada korisnik sapuna ruke, da bi se odmah nastavio za nastavak protoka. Druga je mogućnost ugraditi mjerač vremena za tuširanje kako bi se korisniku pomoglo u mjerenju vremena provedenog pod tuširanjem: alarm se uključuje nakon unaprijed postavljenog vremena kako bi korisnik bio svjestan da je prekoračio predviđeno 'vrijeme tuširanja'. Budući da je potrošnja vode pri tuširanju izravno proporcionalna vremenu provedenom pod tušem, smanjenje 'vremena tuširanja' rezultira manjom potrošnjom vode.

- *U objektu se prakticira prikupljanje i uporaba kišnice.*

Kišnica se treba prikupljati i koristiti za toalete ili druge prikladne svrhe, kao što je navodnjavanje zelenih površina objekta.

Ovaj sustav funkcionira tako da prikuplja vodu s krovova, skladišti je u podzemnom spremniku i pumpa do spremnika za napajanje. Češće se crpka na zahtjev koristi za opskrbu vodom iz spremnika za kišnicu svugdje gdje postoji potreba za vodom. Sustav za prikupljanje kišnice može osigurati zamjenu za do 50% opskrbe vodom iz pitke vode. Opskrba vodom iz kišnice treba biti jasno označena kako bi se razlikovala od glavne opskrbe.

- *Otpadna voda se ponovno koristi prema odgovarajućoj upotrebi.*

Objekti mogu imati različite slojeve odbačene vode - ispiranje iz toaletnih školjki, pranje i čišćenje, vodu nastalu postupcima povratne osmoze, koju bi trebalo ponovno upotrijebiti u skladu s odgovarajućom upotrebom.

Na primjer, pročišćavanje najčešće primarne vode koja potječe iz kupki, tuševa i umivaonika za ruke (koja je obično manje zagađena od vode koja dolazi iz kuhinja i strojeva za pranje rublja) uključuje jednostavno preusmjeravanje i linijske prenaponske spremnike s grubom filtracijom s podzemnim zalijevanjem vrtova i samo za navodnjavanje. Sofisticiraniji sustavi koji uključuju skladištenje, finu filtraciju, biološku obradu te UV dezinfekciju i pumpanje nude veću ekonomsku vrijednost kada se koriste za ispiranje wc školjki, pranje rublja i navodnjavanje vrta. Korištenje ovih voda za ispiranje toaletnih školjki, kao gnojivo na zelenim površinama objekta ili na drugom mjestu, može smanjiti potrošnju vode za približno 20 %.

Vjerojatno je da u većini slučajeva recikliranje otpadnih voda neće biti moguće zbog vodovodne infrastrukture koja ne dopušta odvojeno prikupljanje sive od crne vode (tj. otpadne

vode iz tuševa i umivaonika odvojene od toaletne školjke). U nekim slučajevima nedostatak prostora za postrojenje pročišćavanja sive vode također bi moglo učiniti ovu opciju neizvedivom, unatoč činjenici da postrojenjima za pročišćavanje sive vode nije potreban značajan prostor. U tim bi situacijama bilo vrlo korisno za obnovu hotela osigurati da njihovi sustavi za prikupljanje otpadnih voda za tuširanje i umivaonike budu odvojeni od skupljanja toaletne otpadne vode, te da postoji mogućnost uvođenja zasebne linije za napajanje toaleta. To bi hotelu omogućilo implementaciju tehnologije pročišćavanja sive vode prilikom renoviranja. Također bi trebali biti izgrađeni novi hoteli s već postojećom infrastrukturom, što bi operaterima omogućilo uvođenje pročišćavanja sive vode.

- *Postoje redovite provjere bazena i odgovarajuće procedure za čišćenje područja bazena.*

Curenje u vanjskim ili zatvorenim bazenima može značajno povećati potrošnju vode. Sustav nadzora može biti u obliku vizualnog pregleda oko bazena, ali je bolje rješenje za instaliranje zasebnog nadzora vodomjera. Preporučuje se da se inspekcija provodi svakodnevno. Također, ispravni postupci za čišćenje područja bazena mogli bi biti korisni za sprječavanje gubitaka vode (npr. osigurati da crijeva nisu ostavljena otvorena).

Otpad

Obavezno

- *Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad u zajedničkim područjima prema gradskom/općinskom sustavu odvajanja otpada.*

Primjeri klasifikacije odvajanja otpada su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, boce s povratnom naknadom novca, organski otpad, vrtni otpad, ulje za kuhanje itd.

Područja za razvrstavanje otpada trebala bi biti lako dostupna osoblju, a osoblje treba staviti na raspolaganje upute/znakove koji jasno pokazuju kako odvajati otpad. Objekti s kuhinjama trebali bi odvajati otpad u kuhinji, ako je moguće.

Odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta za odvojeni otpad mogu se postaviti u hodnik, na recepciju, u restoran, konferencijske sale, na parking itd. Vrlo je važno omogućiti jasne upute (po mogućnosti ilustracije ili ikone) koje upućuju na različite kante za različite kategorije otpada.

Uprava treba osigurati dokumentaciju da se odvajanje otpada radi prema gradskim/općinskim pravilima.

- *Minimizira se roba za jednokratnu upotrebu: smanjenje jednokratnih proizvoda u sobama i restoranima; pića se poslužuju u višekratnim ili povratnim bocama itd.*

Objekt treba minimizirati korištenje robe za jednokratnu upotrebu. U sobama, toaletima na javnim područjima i tuševima/toaletima koje koristi osoblje, jednokratna pakiranja šampona, gela za tuširanje i sapuna trebaju se zamijeniti s dozatorima. U barovima, restoranima i blagavaonicama šećer, jogurt, maslac, vrhnje i slični proizvodi trebaju se servirati u zdjelama ili staklenkama.

Mogućnost ponude vode iz slavine ovisi o kvaliteti same vode. Ako je kvaliteta vode iz slavine dopustiva može se ponuditi ili se može filtrirati prije nego što se ponudi. Voda iz slavine trebala bi se ponuditi gostima u restoranima i prostorijama za sastanke, ali se također može ponuditi gostima na recepciji, u sobama za goste itd.

U slučaju da se uprava odluči za jednokratna pakiranja, material pakiranja treba biti prihvatljiv za okoliš koliko je to moguće uz razgradivu ili eko-naljepnicu.

U slučaju da se uprava odluči za jednokratne šalice/čase, tanjure i pribor za jelo to se može učiniti jedino u određenim limitiranim uvjetima/područjima, recimo na područjima oko bazena, za vrijeme određenih događaja, u fitness ili spa područjima ili ako je povezano sa hranom i pićima za van.

- *Opasan otpad odlaze se i/ili reciklira u skladu s važećim propisima o zaštiti okoliša.*

Primjeri kategorija opasnih kemikalija su ulja, baterije, pesticidi, boje, žarulje, materijal za čišćenje, dezinficijensi za bazen i druge dezinfekcijske supstance itd.

Treba sakupljati otpadna ulja i baterije i slati u ovlaštena postrojenja za recikliranje kako je predviđeno direktivom EU.

Odvojene opasne kemikalije trebaju biti sigurno pohranjene u skladu s nacionalnom/lokalnom legislativom. Strogo se savjetuje da se opasne kemikalije nalaze u zaključanoj prostoriji odvojene od ostatka otpada.

Osim odvajanja i sigurnog skladištenja opasnih kemikalija, uprava se potiče na smanjenje takvog tipa kemikalija ili supstituciju (kada je dostupno) s proizvodima koji su manje štetni za okoliš.

- *Smanjuje se korištenje papira i povećava se kupnja recikliranog i/ili ekološkog papira.*

Inicijative za smanjenje korištenja papira mogu biti ograničenje papira dostupnog u sobama za goste i prostorijama za sastanke, na primjer: nekoliko komada papira dostupnih samo u manjem formatu (A5 umjesto A4), papir dostupan samo na zahtjev, papir dostupan samo za središnjim stolom u prostorijama za sastanke, pristupačnost tabletima za pisanje bilješki itd.

U uredima inicijative mogu uključiti promicanje elektroničke administracije i upravljačkih dokumenata (npr. invoice) i poticanje da se ograniči tiskanje dokumenata, ispis na obje strane i/ili da se papir ponovno koristi za bilješke (poleđina ispisa). Osoblje u drugim područjima osim ureda (npr. osoblje na recepciji) također se može potaknuti da smanje upotrebu papira, kad je to moguće.

Kupljeni papir treba po mogućnosti reciklirati i/ili koristiti onaj s međunarodno ili nacionalno priznatom eko-oznakom.

Dobrovoljno

- *Gosti imaju mogućnost odvajanja otpada u sobama i u zajedničkim područjima.*

U sobama se mogu nalaziti kante s odjeljcima za odvojeni otpad ili jedna kanta za odvojeni otpad. Vrlo je važno dati jasne upute (po mogućnosti ilustracije ili ikone) koje upućuju na različite kante za različite kategorije otpada. Alternativno je moguće postaviti sustav odvojenog otpada na zasebna mjesta (npr. papir i novine na stolu, boce i limenke pored kante

i drugi otpad u kanti). Osoblje za čišćenje treba biti obučeno o pravilnom odvajanju plastike, papira i stakla koje se prikuplja u prostorijama.

- *Koriste se koncentrirani (ili kupljeni u višekratnom pakiranju) proizvodi za čišćenje.*

Proizvodi koji se koriste za čišćenje trebaju biti koncentrirani ili kupljeni u pakiranjima za višekratnu upotrebu. Korištenje perilica posuđa i deterdženata za rublje, u svakom slučaju, treba biti minimalno (koristeći ispravnu dozu).

- *Na snazi je politika upravljanja smanjenjem otpada hrane.*

Učinkovita politika gospodarenja otpadom od hrane trebala bi uključivati širok raspon različitih mjera uzimajući u obzir:

- smanjenje otpada hrane izbjegavajući prekomjernu kupnju, prekomjerne zalihe i nepotrebno kvarenje i provjeru kvalitete hrane po isporuci;
- jelovnik je pravilno isplaniran i redovito pregledavan, dobivajući povratne informacije od gostiju o njihovim sklonostima prema veličini obroka i vrstama obroka;
- na jelovniku su dostupne laganije porcije;
- pravilno upravljanje količinom posluživanja hrane u švedskom stolu, npr. pružanje manjih tanjura potičući kupce da se vrate radi ponovnog punjenja i tražeći dodatnu naknadu za ostatke hrane;
- povećanje svijesti kupaca kako bi se spriječilo pretjerano naručivanje i potaknulo ga da koristi vrećice za pse kako bi ostatke odnio kući;
- doniranje viška hrane reciklažnim ili dobrotvornim organizacijama u skladu s lokalnim zahtjevima i/ili utvrđenim smjernicama.

- *Organski otpad se kompostira ako za to postoje prikladna područja.*

Za ponovnu uporabu količine otpada iz organskih izvora, ustanova bi trebala imati sustav za kompostiranje organskog otpada (otpad od hrane i/ili vrtni otpad). Organski otpad trebao bi se kompostirati u prostorijama objekta prema standardnim metodama o tome, a kasnije se ponovno koristiti.

Važno je da se kompostiranje vrši bez utjecaja na higijenu gostiju, osoblja i okolne zajednice.

Organska i lokalna hrana i drugi eko-proizvodi

Obavezno

- *Kupuje se lokalna hrana (po mogućnosti organska) i vino kada je god to moguće.*

Kada je god moguće treba se kupovati lokalna hrana kako bi se smanjio ekološki otisak zbog smanjenog prijevoza i potaknulo lokalno gospodarstvo.

Najmanje pet od sljedećih proizvoda trebalo bi djelomično biti lokalno nabavljeno: mlijeko, jaja, voće, povrće, ulje, svinjetina, junetina, janjetina, piletina, riba, mineralna voda, pivo. Nadalje, lista vina treba uključivati lokalno proizvedeno vino.

Hoće li se proizvod lokalno proizvoditi ovisi o okolnostima, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do objekta obično se smatra preporukom za proizvod koji se lokalno proizvodi. Prilikom kupnje proizvoda također se preporučuje da priznata tijela odobre organske proizvode. Potiče se da se o ovoj politici na odgovarajući način obavijesti kantina za osoblje.

Potrebno je najmanje pet vrsta proizvoda, ali se preporučuje dodavanje više od pet.

- *Na jelovniku ili švedskom stolu ističu se proizvodi koji su ekološki, s ekološkim oznakama, s poštenom trgovinom i/ili lokalno proizvedeni.*

Kako bi se povećala svijest gostiju, ustanova bi trebala jasno naznačiti koji su proizvodi ekološki, označeni, s pravednom trgovinom i/ili proizvedeni iz lokalnih izvora. To se može učiniti na kartici izbornika ili na natpisima na švedskom stolu.

Označavanje bi trebalo biti učinjeno pomoću ConsumelessMed loga ili drugih lako razumljivih sredstava komunikacije.

Iako se ovaj kriterij uglavnom odnosi na menije i/ili švedske stolove, također se potiče, kad je to moguće, da se ta politika pravilno provede u kantini za osoblje.

Dobrovoljno

- *Postoje inicijative za kupnjom sezonskim proizvoda, manje mesnih proizvoda i bez proizvoda s ugroženom ribom, morskim plodovima ili drugim vrstama.*

Korištenje sezonskih proizvoda smanjuje utjecaj na okoliš nastao transportom, a smanjenje mesnih proizvoda smanjuje utjecaj na okoliš koji se odnosi na poljoprivredu i proizvodnju. Korištenje proizvoda od ugrožene ribe, plodova mora ili drugih vrsta u suprotnosti je s naporima za očuvanje biološke raznolikosti.

Kao dio politike kupnje, uprava bi trebala izbjegavati kupnju genetski modificiranih organizama (GMO), odabir ribe i plodova mora s oznakom Vijeća za nadzor mora (MSC) ili u skladu s preporukama WWF-a o ribi i plodovima mora, uzimajući u obzir dobrobit životinja pri kupnji mesa proizvoda.

Potiče se da se o ovoj politici na odgovarajući način obavijesti menza za osoblje.

- *Koriste se ekološki označeni proizvodi za čišćenje.*

Kao dio politike o kupnji, uprava treba snažno poticati kupnju višenamjenskih sredstava za čišćenje, deterdžente za perilice posuđa, deterdžente za ručno pranje posuđa i deterdžente za rublje nagrađene međunarodno ili nacionalno priznatom ekološkom oznakom (EU ecolabel, Nordic Swan, Blue Angel itd.).

- *Za goste su osigurani ekološki označeni proizvodi za osobnu njegu.*

Kao dio politike o kupnji, uprava strogo potiče kupnju sapuna, šampona, regeneratora, losiona za tijelo i krema koje su nagrađivane na međunarodnoj razini ili nacionalno priznatom ekološkom oznakom (EU ecolabel, Nordic Swan, Blue Angel, itd.).

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Gostima se pružaju informacije o prirodnom okruženju, lokalnoj kulturi i kulturnoj baštini, kao i objašnjavanje prikladnog ponašanja tijekom posjeta prirodnim područjima, živim kulturama i mjestima kulturne baštine.*

Informacije uključuju poticanje gostiju da posjete prirodno okruženje, informirajući ih o lokalnoj bioraznolikosti i postojanju zaštićenih prirodnih područja.

Za posjete prirodnim zaštićenim područjima, kulturnim i/ili povijesnim mjestima, informacije uključuju smjernice ili kodeks ponašanja kako bi se smanjio utjecaj posjetitelja i povećao užitak.

Informacije se mogu dobiti na recepciji, ekološkom kutku na recepciji, putem TV monitora na javnim područjima ili u sobama za goste ili se mogu staviti u registrator u sobama za goste.

Iako su informacije usmjerene prema gostima, objekt se također potiče da osoblju pruži slične informacije.

- *Gosti su informirani o lokalnim ekološkim inicijativama i o aktivnostima u kojima mogu sudjelovati.*

Aktivnosti podizanja svijesti mogu uključiti poticanje na sudjelovanje u nacionalnim i međunarodnim događajima koji se vežu za zaštitu okoliša (npr. Dan planeta Zemlje, Europski tjedan mobilnosti i dr.), vođene ture po prirodi, sudjelovanje u akcijama sadnje drveća, drugi specifični događaji, organizacija aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole i zajednice, dobrotvorni događaji, itd.

Uprava također potiče da se pridonese očuvanju biološke raznolikosti, uključujući potporu zaštićenim prirodnim područjima i područjima visoke biološke raznolikosti.

- *Gosti su informirani o sustavu lokalnog javnog prijevoza, shuttle busa ili alternativama za biciklizam/pješačenje.*

Kako bi se potaknulo korištenje održivog prijevoza, uprava treba osigurati informacije o alternativama za biciklizam i pješačenje:

- sustav lokalnog/privatnog prijevoza (bus, vlak, metro, tramvaj, brod itd.);
- sustavi dijeljenja taksija/minibusa ili automobila;
- mogućnosti za korištenje shuttle buseva koje osigurava objekt;
- za goste koji koriste električne automobile objekt bi mogao imati punionicu električnih vozila ili informirati o bližim lokacijama za punjenje električnih automobila;
- ostali oblici prijevoza uključujući biciklističke i pješačke staze (bicikli se mogu posuditi ili iznajmiti direktno iz objekta ako je moguće).

Informacije se mogu dobiti direktno s recepcije, ekološkog kutka na recepciji, putem TV monitora na javnim područjima ili sobama za goste, ili se mogu nalaziti u registratoru u sobama za goste.

Dobrovoljno

- *Uprava je implementirala dugoročni održivi sustav upravljanja koji se odnosi na ekološke, društvene i kulturne probleme. Takav sustav upravljanja treba uključivati politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje istih.*

Kako bi se osigurao opći okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti trebala bi opisati opće ciljeve i razinu ambicija u odnosu na upravljanje, obuku, informiranje i aktivnosti podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja okoliša, kao i pozivanja na društvena i kulturna pitanja. To je opća izjava s obavezom prema stalnim poboljšanjima.

Kako bi se osigurali konkretniji rezultati, potrebno je formulirati posebne ciljeve koje treba postići u narednih 1-3 godine i akcijski plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama. Svo osoblje treba informirati o politici održivosti i postavljenim ciljevima.

- *Uprava mora uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.*

Potrebno je osigurati aktivnu suradnju s relevantnim dionicima kako bi se poboljšala uloga objekta kod kreiranja ekološke svijesti u lokalnom području i promicale ekološki prihvatljive prakse partnerima za suradnju. Ta suradnja se također može odnositi na društvena i kulturna pitanja. Po potrebi se potiče suradnja s dionicima uključenim u zaštitu lokalnih povijesnih arheoloških dobara i lokaliteta.

Relevantni dionici (trebao bi se odabrati barem jedan tip) mogu biti nevladine organizacije, skupine lokalnih zajednica, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači itd. Kako bi se suradnja mogla razmotriti, potrebno je uspostaviti aktivnu dvostranu suradnju između objekta i relevantnih dionika.

ii. Komunikacijski materijali

Korisnicima je potrebno dostaviti sljedeće ConsumelessMed brendirane materijale kako bi promovirali projekt i mjere koje objekti implementiraju:

- 1 prozorski film (8x8 cm) koji prikazuje oznaku – obavezno
- 1 plaketa koja prikazuje oznaku – sugerirano
- poster (35x50cm) koji naglašavaju glavni kriterij oznake – obavezno
- informativna brošura o ConsumelessMed modelu – obavezno
- meni/cjenik za doručak (A5 format) – sugerirano
- kartice za sobu (A5 format) – sugerirano
- prilagođene stavke koje poboljšavaju provedbu obveznih radnji: zdjele za šećer, vrčevi za vodu iz slavine, kante za odvojeno prikupljanje otpada, vrećice za pse za ostatke hrane – obavezno (barem jedna)
- prilagođeni predmeti koji se daju gostima: npr. vrećice za kupovinu za višekratnu uporabu (napravljene od recikliranog materijala), boce, blok za bilješke, prijenosne pepeljare – obavezno (barem jedna).

c. Kampovi

i. Kriteriji oznake

Energija	
Obavezno	Dobrovoljno
Postavljeni su energetske učinkoviti rasvjetni proizvodi (LED) na javnim područjima i kabinama (barem 30 % u prvoj godini, zatim 50 %).	Vanjsko osvijetljenje je minimalizirano i/ili ima instaliran automatski senzor za gašenje.
Koriste se automatske kontrole za osvijetljavanje kupaonica i javnih površina ili, ako osvijetljenje nije isključeno automatski, gosti moraju imati na raspolaganju uočljive informacije koje ih podsjećaju da isključe sva svjetla prije nego napuste prostoriju.	Koriste se energetske učinkoviti električni uređaji u kabinama, kuhinjama, praonicama rublja, i sl.
	Kupuje se ekološki certificirana i/ili obnovljiva energija.
	Instalirani su solarni termalni sustavi, posebno za grijanje vode u tuševima.
	Korištenje energije registrira se barem jednom mjesečno.
Voda	
Obavezno	Dobrovoljno
Osoblje za čišćenje ima uspostavljen sustav za redovitu provjeru ima li slavina koje kaplju ili toaleta u kojima curi voda.	Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.
Slavine i tuševi su opremljeni s uređajima za uštedu vode.	Umivaonici ili tuševi na javnim mjestima opremljeni su automatskim upravljanjem.
Gosti raspolažu s vidljivim informacijama koje ih podsjećaju da isključe slavine i tuševe ukoliko iste nisu opremljene automatskom kontrolom.	Instalirani su odgovarajući sustavi za izbjegavanje kontinuiranog ispiranja u pisoarima: npr. pomoću gumba, detektora pokreta itd.
Postoje pametni postupci zalijevanja cvijeća i vrta.	U kampu se prakticira prikupljanje kišnice i njezina uporaba.
	Otpadne vode se ponovno koriste u skladu s lokalnim propisima.
	Na snazi su redovite kontrole bazena i odgovarajuće procedure za čišćenje područja bazena.
Otpad	
Obavezno	Dobrovoljno
Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za	Koriste se koncentrirani (ili kupljeni u spremnicima

reciklirani otpad u zajedničkim područjima, sukladno gradskom/općinskom sustavu selektivnog prikupljanja.	za višekratnu upotrebu) proizvodi za čišćenje i deterdženti.
Minimizira se roba za jednokratnu upotrebu kada je to moguće: smanjenje jednokratnih proizvoda u sobama i restoranima; pića koja se poslužuju višekratnim ili povratnim bocama ili dozatori itd.	Na snazi je politika upravljanja smanjenjem otpada hrane.
Odlaze se opasni otpad ili se reciklira u skladu s važećim propisima o zaštiti okoliša.	Kompostira se organski otpad ako postoje za to prikladna područja.
Organska i lokalna hrana te ostali eko-proizvodi	
Obavezno	Dobrovoljno
Kupuje se lokalna hrana (po mogućnosti organska) i vino kada je god to moguće.	Postoje inicijative za kupnju sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i bez proizvoda od ugrožene ribe, morskih plodova i drugih vrsta.
Na jelovniku ili u ugostiteljskom objektu ističu se organski proizvodi s ekološkim oznakama, proizvodi u okviru pravedne (fair trade) trgovine i/ili lokalno proizvedeni proizvodi.	Koriste se ekološki označeni proizvodi za čišćenje.
	Za goste su osigurani ekološki označeni proizvodi za osobnu njegu.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Dobrovoljno
Gostima se pružaju informacije i interpretacija prirodnog okruženja, lokalne kulture i kulturne baštine, kao i objašnjenje primjerenog ponašanja prilikom posjete prirodnim područjima, kulturnim događanjima i lokalitetima kulturne baštine.	Uprava je implementirala dugoročni sustav upravljanja održivošću koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim pitanjima. Ovaj sustav upravljanja trebao bi uključivati politiku s posebnim ciljevima (dostupnu cijelom osoblju) i praćenje tih ciljeva.
Gosti su informirani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima sudjeluju.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.
Gosti su informirani o sustavu lokalnog javnog prijevoza, shuttle busu ili alternativama za biciklizam/pješačenje.	

Energija

Obavezno

- Postavljaju se energetske učinkovite proizvodi za rasvjetu (LED) na javnim područjima i u sobama (barem 30 % prve godine, zatim 50 %).

Budući da žarulje predstavljaju značajnu količinu potrošnje energije, objekt treba osigurati da će, prve godine primjene oznake, najmanje 30 % svih žarulja (uključujući halogene žarulje) u objektu biti energetske učinkovite. Postotak se sljedećih godina mora povećati na 50 %. Uvjet vrijedi za sobe za goste, javne dijelove (uključujući recepciju, restorane, konferencijske sale, dvorane itd.) i prostor za osoblje.

Većina energetski učinkovitih i samim time preferirane žarulje su LED, ali mogu se koristiti i druge energetski učinkovite žarulje (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL).

Energetski učinkovite žarulje su u većini slučajeva skuplje od onih koje nisu energetski učinkovite, ali osim što su energetski učinkovite, te žarulje traju mnogo duže i neće trebati zamjenu toliko često kao žarulje koji nisu energetski učinkovite. To smanjuje troškove na duže staze te također smanjuje vrijeme potrošeno na mijenjaje žarulja.

- *Koriste se automatske kontrole za unutarnje osvjetljenje kabina ili, ako se osvjetljenje ne isključuje automatski, gosti moraju imati vidljive informacije koje ih podsjećaju da isključe sva svjetla prije odlaska.*

Najčešći sustav koji garantira da su svjetlo i električni uređaji ugašeni kad gostiju nema u kabinama je sustav "kartica ključ". Kada se kartica ključ izvadi iz držača, struja će se isključiti unutar 1-2 minute nakon njenog uklanjanja.

Ostali automatski sustavi uključuju senzore na pokret koji prepoznaju kada gosti napuste određeno područje i automatski ugase sva svjetla i električne uređaje.

U slučaju da nije moguće postaviti sustave automatske kontrole u sve kabine, gosti moraju imati vidljive informacije koje ih podsjećaju da isključe sva svjetla prije napuštanja kabine.

Dobrovoljno

- *Minimizira se vanjska rasvjeta i/ili se postavljaju senzori za automatsko isključivanje.*

Minimizacija vanjske rasvjete može se postići ili automatskim isključivanjem rasvjete u određenim dijelovima noći ili instaliranim sensorima koji uključuju svjetlo pri otkrivanju kretanja. Različiti sustavi mogu se primjenjivati na različitu vanjsku rasvjetu koja služi za različite namjene.

U određenim područjima, vanjska rasvjeta se također treba minimizirati kako se ne bi uznemiravali ne samo gosti, već i divlji životinjski svijet (npr. kornjače koje se gnijezde kod objekta koji su smješteni na plaži i sl.).

- *U kabinama, kuhinji, praonici i sl. se koriste energetski učinkoviti električni uređaji (najviša oznaka energetske klasifikacije).*

Kako bi se osiguralo da su uređaji energetski učinkoviti, kad su dostupni na tržištu, trebaju imati ekološku oznaku ili prvu ili drugu najveću europsku klasu energetskih oznaka (općenito, više kategorije pojavljuju se u zelenim trakama A+, A ++ i A +++). U kabinama mogu se nalaziti energetski učinkoviti televizori i radiji, sušila za kosu i dr. U kuhinji mogu biti energetski učinkovite pećnice, hladnjaci, zamrzivači, perilice za suđe i dr. U praonicama mogu biti energetski učinkovite perilice za rublje i sušilice.

- *Kupuje se ekološki certificirana i/ili obnovljiva energija.*

Tržište električne energije nudi nekoliko prijedloga vezanih za opskrbu 100 % certificiranom obnovljivom električnom energijom. Troškovi obnovljive energije općenito su nešto viši nego za električnu energiju proizvedenu u sustavima sagorijevanja, iako su za nerezidencijalne klijente često predmet bilateralnih pregovora između stranaka, posebno za velike potrošače. Kupnja 100 % certificirane obnovljive energije jednaka je smanjenju na nulu emisije CO₂ povezane s potrošnjom električne energije u hotelu. Ova vrsta akcije kao način komunikacije ima snažan utjecaj na goste.

- *Postavljaju se solarni toplinski sustavi, posebno za zagrijavanje vode u tuševima.*

Najpoznatija uporaba solarnih termoelektrana je proizvodnja tople vode. Potrošnja fosilne energije za proizvodnju tople vode bitna je stavka u proračunu kampa. Strukture ovog tipa često imaju prednost što već imaju centraliziran sustav za proizvodnju tople vode tradicionalnim fosilnim energetske sustavom za proizvodnju topline. Štoviše, čak i ako bi topla voda mogla biti potrebna tijekom cijele godine, kampovi pokazuju najveću potražnju uglavnom tijekom ljetnih mjeseci, upravo onih u kojima je proizvodnja solarne elektrane intenzivnija.

Sustavi poput solarnih tuševa, kapaciteta najmanje 20 litara tople vode (koja se stalno obnavlja tijekom dana) mogu se jednostavno ugraditi. Nema potrebe za nošenjem cijevi za toplu vodu već samo jednostavno spajanje cijevi za hladnu vodu na integrirani solarni kolektor. Radi kao obični tuš, omogućuje podešavanje temperature vode od tople do hladne za željenu temperaturu.

- *Instaliraju se fotonaponski paneli.*

Proizvodnja električne energije s fotonaponskim panelima u turističkim objektima predstavlja veliki potencijal za uštedu energije. Općenito, vrhunac potražnje za električnom energijom javlja se tijekom toplih ljetnih mjeseci, kada proizvodnja fotonaponskih panela doseže svoju maksimalnu vrijednost. Proizvodnja električne energije s fotonaponskim panelima može smanjiti vrhunac potražnje za skupljom energijom i dopustiti znatnu uštedu energije, ovisno o veličini solarnih sustava. Tehničku i ekonomsku izvedivost solarnog sustava treba procijeniti na temelju raspoložive apsorbirajuće površine i profila potrošnje električne energije.

- *Korištenje energije registrira se barem jednom mjesečno.*

Evidenciju ukupne potrošnje energije treba voditi najmanje jednom mjesečno. Korisni pokazatelj za izračunavanje je potrošnja energije po noći gosta.

S manjim ulaganjima, moguće je postaviti mjerače potrošnje električne energije na glavne pultove ili sekundarne ploče korisnika. Ti alati omogućuju snimanje potrošnje s unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), dopuštajući tako rekonstrukciju dnevnih krivulja opterećenja. Na taj je način lakše identificirati sve neučinkovitosti ili nenormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Osoblje i personal za čišćenje imaju uspostavljen sustav za redovitu provjeru ima li slavina i toaleta koji cure.*

Standardni operativni postupci koji se primjenjuju za osoblje za čišćenje uključuju redovitu provjeru ima li slavina ili toaleta u kojima curi voda.

Toalet koji curi može izgubiti 750 litara vode dnevno, a slavina koja kaplje može potrošiti dovoljno vode u danu da napuni kadu. U slučaju da slavine i toaleti cure, primjenjuju se korektivne radnje za zaustavljanje curenja.

- *Slavine i tuševi su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Tuševi su glavni potrošači vode u hotelima, čineći u prosjeku oko 40 %, dok umivaonici čine oko 10 % (projekt Investing in Water – Life+). Kako bi se smanjila potrošnja vode uprava bi trebala postaviti restriktore ili aeratore na slavine i tuševe ili zamijeniti tuš glave s učinkovitijima za vodu ili djelomično zatvoriti ventile u dovodu vode do slavina. Važno je imati na umu da takve radnje moraju biti povezane s visokim tlakom vode: zapravo bi promjena uređaja u podovima s niskim tlakom vode mogla biti neučinkovita.

Ovi se uređaji smatraju mekim mjerama koje se mogu primijeniti na sve izgrađene tipologije jer će nakon ugradnje smanjiti protok, a time i potrošnju vode. Ograničivači protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40 %, aeratori iz slavine za 30-50 % i tuševi koji štede vodu za 40-50 %.

Na primjer, standardna tuš kabina troši oko 10-12 litara vode u minuti, dok tuš kabina koja štedi vodu troši 7 litara u minuti ili manje. Što se tiče uređaja za uštedu vode koji se primjenjuju na slavine, oni bi trebali jamčiti maksimalnu potrošnju od 6 litara u minuti.

- *Gostima se daju vidljive informacije koje ih podsjećaju da isključuju slavine i tuševe u slučaju da nisu opremljeni automatskim kontrolama.*

Informacije koje podsjećaju goste da isključe slavine i tuševe trebaju im se dati i na recepciji i po potrebi postaviti znakove.

Znakove može proizvesti objekt ili biti standardni znak koji proizvodi lanac objekta.

- *Postoje pametni postupci zalijevanja cvijeća i vrta.*

Vrlo jednostavna mjera pametnog zalijevanja, primjerice može se povezati s nacrtom postupaka predviđenih zalijevanjem tijekom jutarnjih ili večernjih sati. S druge strane, osobito u slučaju prostranijih vrtnih površina, mogle bi se provesti posebne tehničke mjere: na primjer, sustav osjeta vlage ili sustav kapanja čiji je cilj smanjiti isparavanje i pružiti najbolji utjecaj na korištenje biljaka. To također može biti korištenje prikupljene kišnice, sive vode ili pročišćene otpadne vode za zalijevanje cvijeća/vrta.

Dobrovoljno

- *Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi učinkoviti toaleti niskog protoka dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litara po ispiranju, u usporedbi sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Uz to, moguće je ugraditi toalete s dvostrukim ispiranjem koji imaju podijeljenu tipku za ispiranje koja korisniku daje izbor količine vode koju će koristiti. Toaleti s dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode, za razliku od starih sustava za ispiranje koji koriste ogromnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve vodokotliće, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim pričvršćivanjem plovka spremnika za vodu ili postavljanjem cigle ili pune boce vode u vodokotlić (učinkovito istiskivanje nešto vode).

- *Umivaonici ili tuševi na javnim područjima opremljeni su automatskim kontrolama.*

Primjena prekidača za uključivanje i isključivanje na umivaonicima ili tuševima omogućuje korisniku da zaustavi protok vode pritiskom na gumb, pa se protok vode može zaustaviti kada korisnik sapuna ruke, da bi se odmah nastavio za nastavak protoka. Druga mogućnost je da se instalira mjerač vremena za tuširanje koji korisniku pomaže u procjeni vremena provedenog pod tušem: alarm se uključuje nakon unaprijed postavljenog vremena kako bi korisnik bio svjestan da je prekoračio predviđeno 'vrijeme tuširanja'. Budući da je potrošnja vode pri tuširanju izravno proporcionalna vremenu provedenom pod tušem, smanjenje 'vremena tuširanja' rezultira manjom potrošnjom vode.

- *Instalirani su odgovarajući sustavi za izbjegavanje kontinuiranog ispiranja u pisoarima: npr. pomoću gumba, detektora pokreta itd.*

Pisoari bi trebali imati ili senzore za detekciju ili gumb za pritiskanje (ne ispirati više od 3 litre u minuti). Svaki pisoar trebao bi imati pojedinačne senzore. Mogu se instalirati i pisoari bez vode: oni koriste najnoviju tehnologiju koja eliminira potrebu za pisoarima u ispiranju ili pri niskom ispiranju, jamčeći istovremeno higijenske uvjete i odsutnost mirisa.

- *U kampu se prikuplja i koristi kišnica.*

Kišnica bi se trebala prikupljati i koristiti za toalete i druge prikladne svrhe, kao što je navodnjavanje zelenih površina kamp mjesta.

Ovaj sustav funkcionira tako da prikuplja vodu s krovova, skladišti je u podzemnom spremniku i pumpa do spremnika za napajanje. Češće se crpka na zahtjev koristi za opskrbu vodom iz spremnika za kišnicu svugdje gdje postoji potreba za vodom. Sustav za sakupljanje kiše može osigurati vodu koja će zamijeniti do 50 % opskrbe vodom za pitku vodu. Cijevni radovi za oborinsku vodu trebali bi biti jasno označeni kako bi se razlikovali od glavne opskrbe.

- *Otpadna voda ponovno se koristi prema kompatibilnoj upotrebi.*

Objekti mogu imati različite vrste odbačene vode - ispiranje iz wc-a, pranje i čišćenje, vodu nastalu postupcima reverzne osmoze, koju bi trebalo ponovno upotrijebiti u skladu s kompatibilnom upotrebom.

Na primjer, pročišćavanje najčešće primarne vode koja potječe iz kupki, tuševa i umivaonika za ruke (koja je obično manje zagađena od vode koja potječe iz kuhinja i strojeva za pranje rublja) uključuje jednostavno preusmjeravanje i linijske prenaponske spremnike s grubom filtracijom s podzemnim zalijevanjem vrtova i samo za navodnjavanje. Sofisticiraniji sustavi koji uključuju skladištenje, finu filtraciju, biološku obradu te UV dezinfekciju i pumpanje nude veću ekonomsku vrijednost kada se koriste za ispiranje wc školjki, pranje rublja i navodnjavanje vrta. Korištenje ovih voda za ispiranje wc školjki, kao gnojivo na zelenim površinama objekta ili na drugom mjestu, može smanjiti potrošnju vode za približno 20 % (projekt Investing in Water - Life+).

Vjerojatno je da u većini slučajeva recikliranje otpadnih voda neće biti moguće zbog vodovodne infrastrukture koja ne dopušta odvojeno prikupljanje sive od crne vode (tj. otpadne vode iz tuševa i umivaonika odvojeno od wc školjki). U nekim slučajevima nedostatak prostora za postrojenje za pročišćavanje sive vode također bi moglo učiniti ovu opciju neizvodljivom, unatoč činjenici da postrojenjima za pročišćavanje sive vode nije potreban značajan prostor. U tim bi situacijama bilo vrlo korisno za obnovu hotela osigurati da njihovi sustavi za prikupljanje otpadnih voda za tuširanje i umivaonike budu odvojeni od skupljanja otpadnih voda iz wc školjki te da postoji mogućnost uvođenja zasebne linije za napajanje toaleta. To bi kampovima omogućilo implementaciju tehnologije pročišćavanja sive vode prilikom renoviranja. Također bi trebali izgraditi nova mjesta za kampiranje s već uspostavljenom infrastrukturom, što bi operaterima omogućilo uvođenje pročišćavanja sive vode.

- *Redovite provjere koje pokazuju da nema kapanja u bazenu.*

Kapanje vode u vanjskim i unutarnjim bazenima može značajno povećati potrošnju vode. Sustav praćenja može biti u obliku vizualne provjere oko bazena, ali bolje je rješenje instalirati zaseban nadzor vodomjera. Preporuča se da se provjere odrađuju svakodnevno.

Također, pravilne procedure za čišćenje područja oko bazena mogle bi se uspostaviti jer mogu bitikorisne za prevenciju gubitka vode (npr. uvjeriti se da crijeva nisu ostala otvorena).

Otpad

Obavezno

- *Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad u zajedničkim područjima prema gradskom/općinskom sustavu selektivnog prikupljanja.*

Primjeri kategorija odvojenog otpada su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, boce s povratnom naknadom, organski otpad, vrtni otpad, ulje za kuhanje itd.

Područja za razvrstavanje otpada trebala bi biti lako dostupna osoblju, a osoblje treba staviti na raspolaganje upute/znakove koji jasno pokazuju kako odvajati otpad. Kampovi s kuhinjama trebali bi odvajati otpad u kuhinji, ako je moguće.

Odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta za odvojeni otpad može se postaviti u barove, restorane, parkirališta itd. Vrlo je važno dati jasne upute/znakove (po mogućnosti ikone ili ilustracije) koji označavaju različite kante/odjeljke za različite kategorije otpada. Uprava treba osigurati dokumentaciju da se prikupljanje otpada odrađuje prema gradskim/općinskim pravilima.

- *Minimizira se roba za jednokratnu upotrebu, kad je to moguće: smanjenje jednokratnih proizvoda u sobama i restoranima; pića koja se poslužuju u višekratnim ili povratnim bocama ili dozatorima itd.*

Strogo se preporuča da kamp smanji korištenje jednokratnih proizvoda. U kabinama i područjima gdje su javni wc-i/tuševi, jednokratna pakiranja šampona, gelova za tuširanje i sapuna trebaju se zamijeniti s dispencerima. U barovima i restoranima šećer, džem, jogurt, maslac, vrhnje i slični proizvodi trebaju se servirati u zdjelama i staklenkama.

Mogućnost ponuda vode iz slavine ovisi o kvaliteti iste. Ako je kvaliteta vode iz slavine zadovoljavajuća, može se ponuditi ili se može filtrirati prije nego se ponudi. Voda iz slavine bi se trebala ponuditi gostima u restoranima i sobama za sastanke, ali isto tako na recepciji, u sobama za goste itd.

Ako se uprava odluči za jednokratna pakiranja, materijal pakiranja treba biti ekološki prihvatljiv što je više moguće kroz eko oznaku ili da je razgradiv ili biorazgradiv.

U slučaju da uprava odluči koristiti šalice/čaše za jednokratnu upotrebu, tanjure i pribor za jelo, to se može učiniti samo u određenim ograničenim okolnostima/područjima, recimo kod bazena, na određenim događajima ili u vezi s dostavom hrane i pića.

- *Opasni otpad se odlaže i/ili reciklira u skladu s važećim propisima o zaštiti okoliša.*

Primjeri kategorija opasnih kemikalija su ulja, baterije, pesticide, slike, žarulje, materijal za čišćenje, dezinficijensi za bazen i druge dezinfekcijske supstance itd.

Treba sakupljati otpadna ulja i baterije i slati u ovlaštena postrojenja za recikliranje kako je predviđeno direktivom EU.

Odvojene opasne kemikalije trebaju biti sigurno pohranjene u skladu s nacionalnom/lokalnom legislativom. Strogo se savjetuje da se opasne kemikalije nalaze u zaključanoj prostoriji odvojene od ostatka otpada.

Osim odvajanja i sigurnog skladištenja opasnih kemikalija, uprava se potiče na smanjenje takvog tipa kemikalija ili supstituciju (kada je dostupno) s proizvodima koji su manje štetni za okoliš.

Dobrovoljno

- *Koriste se koncentrirani (ili kupljeni u višekratnim pakiranjima) proizvodi za čišćenje i deterdženti.*

Proizvodi koji se koriste za čišćenje trebaju biti koncentrirani ili kupljeni u spremnicima za višekratnu upotrebu. Korištenje deterdženata u perilici treba držati na minimumu (koristeći ispravnu dozu).

- *Na snazi je politika upravljanja smanjenjem otpada hrane.*

Učinkovita politika gospodarenja otpadom od hrane trebala bi uključivati širok raspon različitih mjera uzimajući u obzir:

- smanjenje otpada hrane izbjegavajući prekomjernu kupnju, prekomjerne zalihe i nepotrebno kvarenje i provjeru kvalitete hrane po isporuci;
- pravilno isplaniran i redovito pregledan jelovnik dobivanjem povratnih informacija od gostiju o njihovim sklonostima prema veličini obroka i vrsti obroka;
- lakši dio za jela dostupna na jelovniku;
- pravilno upravljanje količinom hrane koja se poslužuje u švedskom stolu (ako je dostupna), npr. pružanje manjih tanjura potičući kupce da se vrate radi ponovnog punjenja i tražeći dodatnu naknadu za ostatke hrane;
- povećanje svijesti kupaca kako bi se spriječilo prekomjerno naručivanje i potaknulo ih da koriste vrećice za pse kako bi ostatke odnijeli kući;
- doniranje viška hrane reciklažnim ili dobrotvornim organizacijama u skladu s lokalnim zahtjevima i/ili utvrđenim smjernicama.

- *Organski otpad se kompostira ako postoje za to prikladna područja.*

Kako bi se ponovno iskoristio organski otpad, kamp treba imati sustav kompostiranja organskog otpada (otpad od hrane i/ili vrtni otpad). Organski otpad treba biti kompostiran u prostorima za kampiranje prema standardnim metodama o tome, a kasnije se ponovno koristiti.

Važno je da se kompostiranje vrši bez utjecaja na higijenu gostiju, osoblja i okolne zajednice.

Organska i lokalna hrana i drugi eko-proizvodi

Obavezno

- *Kupuje se lokalna hrana (po mogućnosti organska) i vino kada je to moguće.*

Treba se kupovati lokalna hrana kako bi se umanjio ekološki pritisak smanjenog prometa i potaknulo lokalno gospodarstvo.

Najmanje pet od sljedećih proizvoda treba biti djelomično lokalno nabavljeno: mlijeko, jaja, voće, povrće, ulje, svinjetina, govedina, janjetina, piletina, riba, mineralna voda, pivo. Nadalje, lista vina treba sadržavati ponudu domaćeg vina.

Hoće li se proizvod proizvoditi lokalno ovisi o okolnostima, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do objekta obično se smatra preporukom za proizvod koji se proizvodi lokalno. Prilikom kupnje proizvoda, također se preporučuje da ih vlasti odobre da su u skladu s ekološkim uzgojem.

Potrebno je najmanje pet vrsta proizvoda, ali se preporuča uključiti i dodatne.

- *Meni ili švedski stol treba isticati proizvode koji su ekološki označeni, sa pravednom trgovinom i/ili lokalno proizvedeni.*

Kako bi se poboljšala svijest gostiju, restorani i barovi unutar kampa moraju imati jasno označene proizvode koji su organski, ekološki označeni, s pravednom trgovinom i/ili proizvedeni od lokalnih dobavljača. To se može označiti na meniju ili postaviti oznake na švedskom stolu.

Najbolje bi kod označavanja bilo koristiti ConsumelessMed logo ili druge jednostavne oblike komunikacije.

Dobrovoljno

- *Na snazi su inicijative za kupnjom sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i bez proizvoda od ugrožene ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.*

Korištenje sezonskih proizvoda smanjuje utjecaj na okoliš nastao transportom, a smanjenje mesnih proizvoda smanjuje utjecaj na okoliš koji se odnosi na poljoprivredu i proizvodnju. Korištenje proizvoda od ugrožene ribe, plodova mora ili drugih vrsta u suprotnosti je s naporima za očuvanje biološke raznolikosti.

Kao dio politike otkupa, uprava treba izbjegavati kupnju genetski modificiranih organizama (GMO), birati ribu i plodove mora s oznakom Marine Stewardship Council (MSC) ili u skladu s preporukama WWF-a za ribu i plodove mora, uzimajući u obzir dobrobit životinja pri kupnji mesa.

Preporuča se pravilno prenijeti ovu politiku osoblju u kantini.

- *Koriste se ekološki označeni proizvodi za čišćenje.*

Kao dio politike o kupnji, uprava treba poticati kupnju višenamjenskih sredstva za čišćenje, deterdžente za perilice posuđa, deterdžente za ručno pranje posuđa i deterdžente za rublje nagrađene međunarodno ili nacionalno priznatom ekološkom oznakom (EU ecolabel, Nordic Swan, Blue Angel itd.).

- *Za goste su osigurani ekološki označeni proizvodi za osobnu njegu.*

Kao dio politike o kupnji, uprava snažno potiče na kupnju sapuna, šampona, klima uređaja, losiona za tijelo i krema nagrađenih međunarodno ili nacionalno priznatim ekološkim znakom (EU ecolabel, Nordic Swan, Blue Angel itd.).

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Gostima se pružaju informacije o prirodnom okruženju, lokalnoj kulturi i kulturnoj baštini, kao i objašnjavanje prikladnog ponašanja tijekom posjeta prirodnim područjima, živim kulturama i mjestima kulturne baštine.*

Informacije uključuju poticanje gostiju da posjete prirodno okruženje, informirajući ih o lokalnoj bioraznolikosti i postojanju zaštićenih prirodnih područja.

Za posjete prirodnim zaštićenim područjima, kulturnim i/ili povijesnim mjestima, informacije uključuju poticanje da se slijede utvrđene smjernice ili kodeks ponašanja kako bi se smanjio utjecaj posjetitelja i povećao užitak.

Informacije se mogu dobiti na recepciji, ekološkom kutku na recepciji, putem TV monitora na javnim područjima ili u sobama za goste, ili se mogu staviti u registratore u sobama za goste.

Iako su informacije usmjerene prema gostima, objekt se također potiče da pruži slične informacije osoblju.

- *Gosti su informirani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu sudjelovati.*

Aktivnosti podizanja svijesti uključuju poticanje na sudjelovanje u nacionalnim i međunarodnim događajima (npr. Dan planeta Zemlje, Europski tjedan mobilnosti), vođene ture u prirodu, sudjelovanje na događajima sadnje drveća, drugi specifični ekološki događaji, organizacija aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorni događaji itd.

Uprava također treba poticati da se pridonese potpori očuvanja biološke raznolikosti, uključujući podršku prirodnim zaštićenim područjima i područjima visoke biološke raznolikosti.

- *Gosti su informirani o sustavu lokalnog javnog prijevoza, shuttle busu ili alternativama za biciklizam/pješačenje*

Kako bi se potaknulo korištenje održivog prijevoza, uprava treba osigurati informacije o biciklističkim i pješačkim alternativama:

- lokalni javni/privatni prijevozni sustavi (autobus, vlak, metro, tramvaj, brod itd.);
- sustav dijeljenja taksija/minibusa ili automobila;
- mogućnosti korištenja shuttle busa kojeg pruža objekt;
- za goste koji koriste električne automobile, objekt bi mogao imati točku za punjenje električnih vozila ili se informirati o obližnjim mjestima za punjenje električnih automobila;
- druga prijevozna sredstva, uključujući mogućnosti vožnje bicikla i pješačke staze (ako je moguće, bicikle možete posuditi ili unajmiti izravno od objekta).

Informacije se mogu prikupiti na recepciji, s ekološkog kutka u objektu, preko TV monitora ili se mogu nalaziti u knjižicama u kabini.

Dobrovoljno

- *Uprava je implementirala dugoročni sustav upravljanja održivošću koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim pitanjima. Ovaj sustav upravljanja trebao bi uključivati politiku s posebnim ciljevima (dostupnu cijelom osoblju) i praćenje tih ciljeva.*

Kako bi se osigurao opći okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti trebala bi opisati opće ciljeve i razinu ambicija u odnosu na upravljanje, obuku, informiranje i aktivnosti

podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja okoliša te ima reference na društvena i kulturna pitanja. To je opća izjava o stalnim poboljšanjima.

Kako bi se osigurali konkretniji rezultati, potrebno je formulirati posebne ciljeve koje treba postići u narednih 1-3 godine i akcijski plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama. Svo osoblje treba informirati o politici održivosti i postavljenim ciljevima.

- *Uprava mora uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.*

Treba se osigurati aktivna suradnja s relevantnim dionicima kako bi se poboljšala aktivna uloga koju objekt ima u stvaranju ekološke svijesti na lokalnom području i promicanju ekološki prihvatljivih praksi partnerima za suradnju. Ta bi se suradnja mogla odnositi i na društvena i kulturna pitanja. Po potrebi se potiče suradnja s dionicima uključenim u zaštitu lokalnih povijesnih arheoloških dobara i lokaliteta.

Relevantni dionici (treba biti označena barem jedna kategorija) mogu biti nevladine organizacije, skupine lokalnih zajednica, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači itd. Kako bi se suradnja uzela u obzir, potrebna je dvosmjerna suradnja između objekta i relevantnih dionika.

ii. Komunikacijski materijali

Korisnicima je potrebno dostaviti sljedeće ConsumelessMed brendirane materijale kako bi promovirali projekt i mjere koje objekti implementiraju:

- 1 prozorski film (8x8 cm) koji prikazuje oznaku – obavezno
- 1 plaketa koja prikazuje oznaku – sugerirano
- poster (35x50cm) koji naglašavaju glavni kriterij oznake – obavezno
- informativna brošura o ConsumelessMed modelu – obavezno
- meni/cjenik za doručak (A5 format) – sugerirano
- kartice za sobu (A5 format) – sugerirano
- prilagođene stavke koje poboljšavaju provedbu obveznih radnji: zdjele za šećer, vrčevi za vodu iz slavine, kante za odvojeno prikupljanje otpada, vrećice za pse za ostatke hrane – obavezno (barem jedna)
- prilagođeni predmeti koji se daju gostima: npr. vrećice za kupovinu za višekratnu uporabu (napravljene od recikliranog materijala), boce, blok za bilješke, prijenosne pepeljare – obavezno (barem jedna).

d. Kafići i restorani

i. Kriteriji oznake

Energija	
Obavezno	Dobrovoljno
Postavljeni su energetske učinkoviti proizvodi (LED) (barem 50 % za prvu godinu, a kasnije 70 %).	Vanjsko osvjetljenje je minimalizirano i/ili ima senzor za automatsko gašenje.
Vrata su uvijek zatvorena s funkcionalnim sustavom klimatizacije.	Instaliran je sustav za rekuperaciju topline, npr. rashladnih sustava i ventilatora.
Definirana je standardna temperatura za hlađenje i grijanje (hlađenje treba postaviti na minimalno 24 °C, a grijanje maksimalno na 21 °C).	Većina prozora i vrata koja vode u vanjski prostor imaju prikladno visoki stupanj toplinske izolacije, a na snazi su i druge mjere energetske učinkovitosti koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.
	Novo kupljeni elektronski uređaji su energetske učinkoviti.
	Kupuje se ekološki certificirana i/ili obnovljiva energija.
	Ugrađuju se solarni toplinski ili fotonaponski paneli.
	Korištenje energije registrira se barem jednom mjesečno.
Voda	
Obavezno	Dobrovoljno
Slavine su opremljene s uređajima za uštedu vode.	Primjenjuju se štedne perilice za posuđe.
Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.	Upute za uštedu vode i energije tijekom rada perilica za posuđe moraju biti prikazani u blizini iste.
Otpad	
Obavezno	Dobrovoljno
Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad u skladu s gradskim/općinskim sustavom selektivnog prikupljanja.	Koriste se koncentrirani (ili posluženi u spremnicima za višekratnu upotrebu) proizvodi za čišćenje i deterdženti.
Minimiziraju se jednokratna pakiranja kada je moguće (primjerice zdjele sa šećerom umjesto jednokratnih paketića).	Poslužuje se voda iz slavine ili se za vodu u bocama primjenjuje sustav povrata depozita.
Otpadna ulja se recikliraju u skladu s važećim propisima o zaštiti okoliša.	Primjenjuje se politika upravljanja smanjenjem otpada hrane.
Koristi se izdržljivo posuđe, čaše i pribor za jelo.	Kompostira se organski otpad ako za to postoje prikladna područja.
Organska i lokalna hrana i ostali eko-proizvodi	
Obavezno	Dobrovoljno
Kupuje se lokalna hrana (po mogućnosti organska) i vino kada je god to moguće.	Postoje inicijative za kupnjom sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i bez proizvoda s ugroženom ribom, morskim plodovima i drugih vrsta.

Na jelovnicima se ističu organski proizvodi, s ekološkom oznakom, proizvodi u okviru pravedne (fair-trade) trgovine i/ili lokalno proizvedeni proizvodi.	Koriste se proizvodi za čišćenje s ekološkom oznakom.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Dobrovoljno
Korisnici su informirani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu sudjelovati.	Uprava je implementirala dugoročni sustav upravljanja održivošću koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim pitanjima. Ovaj sustav upravljanja trebao bi uključivati politiku s posebnim ciljevima (dostupnu cijelom osoblju) i praćenje tih ciljeva.
Korisnici su informirani o sustavu lokalnog javnog prijevoza, shuttle busu ili alternativama za biciklizam/pješaćenje.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.

Energija

Obavezno

- *Postoje energetske učinkovite rasvjetne proizvode (LED) na javnim područjima i u sobama za goste (barem 50 % za prvu godinu, zatim 70 %).*

Budući da žarulje predstavljaju značajnu potrošnju energije, objekt treba osigurati da tijekom prve godine primjene oznake najmanje 50 % svih žarulja (uključujući halogene) u objektu bude energetske učinkovite. Postotak se sljedećih godina mora povećati na 70 %.

Energetske najučinkovitije i stoga preferirane žarulje su LED rasvjeta, ali se mogu koristiti i druge energetske učinkovite žarulje (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL).

Energetske učinkovite žarulje u većini su slučajeva skuplje od neenergetske učinkovitih žarulja, ali osim što su energetske učinkovitije, ove žarulje traju mnogo dulje i neće ih trebati mijenjati jednako često kao i neučinkovite. Time se dugoročno smanjuju troškovi, a smanjuje se i vrijeme za zamjenu žarulja.

- *Vrata su uvijek zatvorena s funkcionalnim sustavom klimatizacije.*

Ostavljanje otvorenih vrata ili prozora dok je sustav klimatizacije ili grijanja u pogonu definitivno je praksa niske učinkovitosti sa stajališta potrošnje energije. Zatvaranje vrata također može biti korisno kako bi se izbjegao takozvani učinak "zračnih lopatica" (*air blades*) na ulazu u barove i restorane, neučinkovito ponašanje pri upravljanju toplinom, ali i često štetno za zdravlje.

- *Definicija standardne temperature za hlađenje i grijanje.*

Minimalna standardna temperatura za hlađenje treba se postaviti na 24 C°, a temperature grijanja na maksimalno 21 C°. Temperatura hlađenja ne bi smjela prijeći 8 C° razlike od vanjske temperature.

Preporuča se da se temperature hlađenja namjesti na višu od preporučene, a za grijanje na nižu temperaturu.

Dobrovoljno

- *Minimizira se vanjska rasvjeta i/ili ima instalirane senzore za automatsko isključivanje.*

Minimizacija vanjske rasvjete može se postići automatskim isključivanjem rasvjete u određenim dijelovima noći na način da se instaliraju senzori koji pale svjetlo na detekciju pokreta. Različiti sustavi mogu se primjenjivati na različitu vanjsku rasvjetu koja služi različitim namjenama.

- *Postavlja se sustav za oporabu topline, npr. rashladnih sustava i ventilator.*

Strojevi i oprema koji troše veću energiju često proizvode višak topline. Sustav za povrat topline instaliran za rashladne sustave ili ventilacijski sustav može povratiti toplinu za korištenje u drugim područjima.

- *Većina prozora i vrata koji vode van imaju prikladno visok stupanj toplinske izolacije, a postoje i druge energetske učinkovite mjere koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.*

Prozori i vrata koja vode van mogu biti značajan izvor velike potrošnje energije. Objekti smješteni u područjima s hladnim vremenom trebaju visok stupanj toplinske izolacije (npr. dvoslojno ili troslojno staklo čija je U vrijednost niža od 2,5 W/m²K), a objekti u područjima s toplim vremenom trebaju imati prozore uključujući i druge energetske učinkovite inicijative (npr. materijal koji reflektira sunce na prozorima, roletama ili drugim vrstama sjenila itd.). U područjima s vrlo toplim ili hladnim vremenom, objekt bi također mogao imati ograničenja u pogledu mogućnosti otvaranja prozora.

Ako postoje nacionalni ili lokalni propisi koji se odnose na izolaciju ili druge inicijative za energetske učinkovitost, ustanova mora uvijek biti u skladu s tim zahtjevima.

- *Koriste se novo kupljeni energetske učinkoviti električni uređaji.*

Kako bi se osiguralo da su uređaji energetske učinkoviti, kada su dostupni na tržištu, trebali bi posjedovati eko-oznaku ili prvu ili drugu najvišu europsku energetsku klasu (općenito, više kategorije pojavljuju se u zelenim pojasevima A+, A++ i A+++). U kuhinji to mogu biti energetske učinkovite pećnice, hladnjaci, zamrzivači, perilice posuđa itd.

- *Kupuje se ekološki certificirana i/ili obnovljiva energija.*

Tržište električne energije nudi nekoliko prijedloga vezanih za opskrbu 100 % certificiranom obnovljivom električnom energijom. Troškovi obnovljive energije općenito su nešto viši nego za električnu energiju proizvedenu u sustavima sagorijevanja, iako su za nerezidencijalne klijente često predmet bilateralnih pregovora između stranaka, posebno za velike potrošače.

Kupnja 100 % certificiranje obnovljive električne energije jednaka je smanjenju na nulu emisije CO₂ povezane s potrošnjom električne energije u hotelu. Ovakva akcija kao način komunikacije ima snažan utjecaj na kupce.

- *Postavljaju se solarni termalni ili fotonaponski paneli.*

Korištenje solarne energije predstavlja veliki potencijal za uštedu energije u barovima i restoranima u turističkim područjima. Općenito, vrhunac potražnje za energijom javlja se tijekom toplih mjeseci u godini, kada je proizvodnja solarnih elektrana najveća, pa toplina generirana u solarnim termoelektranama ili električna energija proizvedena fotonaponskim sustavima mogu smanjiti najveću potražnju za skupljom energijom i omogućuju značajnu uštedu energije, ovisno o veličini solarnog sustava. Tehničku i ekonomsku izvedivost solarnog sustava treba ocijeniti na temelju raspoložive apsorberajuće površine i profila potrošnje toplinske (za solarne toplinske sustave) i električne (za fotonaponske sustave) energije.

- *Korištenje energije se registrira barem jednom mjesečno.*

Evidencija ukupne potrošnje energije treba se raditi barem jednom mjesečno. S manjim ulaganjima, moguće je postaviti mjerače potrošnje električne energije na glavne pultove ili sekundarne ploče korisnika. Ti alati omogućuju snimanje potrošnje s unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), dopuštajući tako rekonstrukciju dnevnih krivulja opterećenja. Na taj je način lakše identificirati sve neučinkovitosti ili nenormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Slavine su opremljene s uređajima za uštedu vode.*

Kako bi se smanjila potrošnja vode uprava bi trebala postaviti restriktore ili aeratore na slavine ili djelomično zatvoriti ventile u dovodu vode do slavina.

Ovi se uređaji smatraju mekim mjerama koje se mogu primijeniti na sve izgrađene tipologije jer će nakon ugradnje smanjiti protok, a time i potrošnju vode. Ograničivači protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40 % te aeratori iz slavine za 30-50 %. Uređaji za uštedu vode koji se primjenjuju na slavine trebali bi jamčiti maksimalnu potrošnju od 6 litara u minuti. Važno je imati na umu da takve radnje moraju biti povezane s visokim tlakom vode: zapravo bi promjena uređaja u podovima s niskim tlakom vode mogla biti neučinkovita.

- *Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi učinkoviti vodokotlići niskog protoka dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litara po ispiranju, u usporedbi sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Uz to, moguće je ugraditi toalete s dvostrukim ispiranjem koji imaju podijeljenu tipku za ispiranje koja korisniku daje izbor količine vode koju će koristiti. Toaleti s dvostrukim

ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode, za razliku od starih sustava za ispiranje koji koriste ogromnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve zahode, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim pričvršćivanjem plovka spremnika za vodu ili postavljanjem cigle ili pune boce vode u vodokotlić (učinkovito istiskivanje nešto vode).

Dobrovoljno

- *Novo kupljene perilice za suđe/tunelske perilice ne smiju trošiti više od 3.5 l vode po košari.*

Novo kupljene profesionalne perilice za suđe ili tunelske perilice u kuhinji ne bi trebale prekoračiti prosječnu potrošnju vode od 3.5 l po košari (kako je navedeno u priručnicima).

- *U blizini stroja moraju se prikazati upute za uštedu vode i energije tijekom rada perilica posuđa.*

Upute za korištenje perilice za posuđe na ekološki najprihvatljiviji način za uštedu energije i vode trebalo bi postaviti uz perilicu i predstaviti na lako razumljiv način (nekoliko rečenica na odgovarajućim jezicima ili piktogrami i ikone). Upute mogu uključivati naznake o pokretanju perilice posuđa samo kad je košara puna, korištenja točne doze deterdženta, makivanja hrane prije punjenja perilice posuđa, korištenja ispravnog programa za pranje posuđa itd.

Otpad

Obavezno

- *Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad u skladu s gradskim/općinskim sustavom selektivnog prikupljanja.*

Primjeri kategorija za odvajanje otpada u papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, boce s povratnom naknadom, organski otpad, vrtni otpad, ulje za pečenje itd.

Područja za razvrstavanje otpada trebaju biti dostupne svom osoblju.

U kafiću/restoranu se mogu nalaziti odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta za odvojeni otpad. Vrlo je važno dati jasne upute/znakove (po mogućnosti ikone ili ilustracije) koje pokazuju različite kante/odjeljke za različite kategorije otpada.

- *Minimiziraju se jednokratna pakiranja kada je to moguće.*

Preporučuje se da barovi i restorani smanje upotrebu proizvoda za jednokratnu upotrebu. Na primjer, posude sa šećerom umjesto jednokratnog pakiranja, džemove treba poslužiti u zdjelicama ili staklenkama, a ocat i ulje u napunjene vrčeve.

U slučaju da uprava odluči imati jednokratna pakiranja, ambalažni materijal trebao bi biti što je moguće ekološki prihvatljiviji s ekološkom oznakom ili biti recikliran ili biorazgradiv.

- *Otpadna ulja se recikliraju u skladu s važećim propisima o zaštiti okoliša.*

Otpadna ulja koja se koriste u kuhinji treba sakupljati odvojeno i slati u ovlaštena postrojenja za recikliranje u skladu s važećim zakonodavstvom o zaštiti okoliša. Osoblju trebaju biti dostupne jasne upute.

- *Koristi se izdržljivo posuđe, čaše i pribor za jelo.*

Izdržljivo posuđe, čaše i pribor za jelo trebaju se koristiti umjesto jednokratnih. Korištenje jednokratnih šalica/čaša, tanjura i pribora za jelo može se dopustiti samo u određenim limitiranim uvjetima, kod određenih događaja ili povezano s dostavom hrane i pića. U tom slučaju, preporuča se koristiti biorazgradive proizvode umjesto plastičnih.

Dobrovoljno

- *Koriste se koncentrirani (ili kupljeni u višekratnim spremnicima) proizvodi za čišćenje i deterđenti.*

Proizvodi za čišćenje koji se koriste trebaju biti koncentrirani ili kupljeni u višekratnim spremnicima. Korištenje deterđženata, u svakom slučaju, treba biti na minimumu (korištenjem pravilne doze).

- *Voda iz slavine se poslužuje ili se za vodu u bocama primjenjuje sustav povrata naknade.*

Mogućnost ponude vode iz slavine ovisi o kvaliteti iste. Ako je kvaliteta vode iz slavine prihvatljiva, može se ponuditi ili se može filtrirati prije ponude.

U slučaju da nema mogućnosti za ponudu vode iz slavine, sugerira se kupnja vode iz staklenih boca od dobavljača koji imaju sustav povratne naknade.

- *Primjenjuje se politika upravljanja smanjenjem otpada od hrane.*

Učinkovita politika gospodarenja otpadom od hrane trebala bi uključivati širok raspon različitih mjera s obzirom na:

- smanjenje otpada hrane izbjegavajući prekomjernu kupnju, prekomjerne zalihe i nepotrebno kvarenje i provjeru kvalitete hrane po isporuci;
- jelovnik pravilno isplaniran i redovito pregledavan, dobivajući povratne informacije od gostiju o njihovim sklonostima prema veličini obroka i vrstama obroka;
- lagane porcije za jela dostupna na jelovniku;
- pravilno upravljanje količinom hrane koja se poslužuje na švedskom stolu (ako je dostupna), npr. pružanje manjih tanjura koji potiču kupce da se vrte na dopunjavanje i traže dodatnu naknadu za ostatke hrane;
- povećanje svijesti kupaca kako bi se spriječilo prekomjerno naručivanje i potaknulo ih da koriste vrećice za pse kako bi ostatke odnijeli kući;
- doniranje viška hrane reciklažnim ili dobrotvornim organizacijama u skladu s lokalnim zahtjevima i/ili utvrđenim smjernicama.

- *Kompostira se organski otpad ako za to postoje prikladna područja.*

Kako bi se ponovno koristio organski otpad, objekt treba imati sustav kompostiranja organskog otpada (otpad od hrane i/ili vrtni otpad). Organski otpad treba se kompostirati na za to prikladnim mjestima objekta prateći standardne metode i ako je moguće kasnije ponovno koristiti.

Važno je da se kompostiranje vrši bez utjecaja na higijenu gostiju, osoblja i okolne zajednice.

Organska i lokalna hrana i drugi eko-proizvodi

Obavezno

- *Kupuje se lokalna hrana (po mogućnosti organska) i vino kada je god to moguće.*

Kupuje se lokalna hrana kada je god to moguće kako bi se smanjio utjecaj na okoliš zbog smanjenog prometa i poticanja lokalnog gospodarstva.

Najmanje pet sljedećih proizvoda trebalo bi se nabavljati lokalno: mlijeko, jaja, voće, povrće, ulje, svinjetina, junetina, janjetina, piletina, riba, mineralna voda, pivo. Nadalje, lista vina treba uključivati lokalno proizvedena vina.

Hoće li se proizvod proizvoditi lokalno ovisi o okolnostima, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do objekta obično se smatra preporukom za proizvod koji se proizvodi lokalno. Prilikom kupnje proizvoda, također se preporučuje da ih vlasti odobre da budu ekološki.

Potrebno je najmanje pet vrsta proizvoda, ali se preporuča uključiti i dodatne.

- *Meni treba naglašavati organske proizvode, ekološki označene, s pravednom trgovinom i/ili lokalno proizvedene.*

Kako bi se povećala svijest gostiju, treba jasno označiti koji su proizvodi organski, ekološki označeni, s pravednom trgovinom i/ili lokalno proizvedeni. To se može učiniti na meniju.

Označavanje se treba napraviti pomoću ConsumelessMed loga ili drugih lako razumljivih sredstva komunikacije.

Dobrovoljno

- *Postoje inicijative za kupnjom sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i bez proizvoda od ugrožene ribe, morskih plodova i drugih vrsta.*

Korištenje sezonskih proizvoda smanjuje utjecaj na okoliš koji nastaje prijevozom te smanjenje mesnih proizvoda smanjuje utjecaj na okoliš koji se veže na poljoprivredu i proizvodnju. Korištenje proizvoda od ugrožene ribe, morskih plodova i drugih vrsta kontradiktorno je naporima za zaštitu biološke raznolikosti.

Kao dio politike o kupnji, uprava treba izbjegavati kupnju genetski modificiranih organizama (GMO), birajući ribu i morske plodove s oznakom "Marine Stewardship Council" (MSC) ili u skladu s preporukama WWF-a o ribi i morskim plodovima, uzimajući u obzir dobrobit životinja pri kupnji mesnih proizvoda.

Preporuča se ovu politiku pravilno komunicirati s osobljem iz kantine.

- *Koriste se ekološki označeni proizvodi za čišćenje.*

Kao dio politike o kupnji, uprava treba poticati kupnju višenamjenskih sredstva za čišćenje, deterdžente za perilice, deterdžente za ručno pranje posuđa i deterdženti za rublje nagrađene međunarodno ili nacionalno priznatim ekološkim oznakama (EU ecolabel, Nordic Swan, Blue Angel itd.).

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Korisnike se informira o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu i sami sudjelovati.*

Aktivnosti podizanja svijesti mogu uključiti poticanje na sudjelovanje u nacionalnim i međunarodnim događajima (npr. Dan planeta Zemlje, Europski tjedan mobilnosti i dr.), vođene ture po prirodi, sudjelovanje u događajima sadnje drveća, drugi specifični ekološki događaji, organizacija aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorni događaji itd.

Uprava također potiče da se pridonese potpori očuvanju biološke raznolikosti, uključujući potporu zaštićenim prirodnim područjima i područjima visoke biološke raznolikosti.

- *Korisnici su informirani o sustavu lokalnog javnog prijevoza, shuttle busa ili alternativama za biciklizam/pješačenje.*

Kako bi se potaknuo održivi prijevoz, uprava mora osigurati informacije o alternativama za biciklizam i pješačenje:

- sustavi javnog/privatnog lokalnog prijevoza (bus, vlak, metro, tramvaj, brod, itd.);
- sustav dijeljenih taksija/minibusa;
- mogućnosti za korištenje shuttle buseva osiguranih od strane objekta;
- za goste koji koriste električne automobile, objekt mora imati stanicu za punjenje električnih vozila ili informirati ih o punionicama u blizini;
- drugi načini prijevoza uključuju biciklističke mogućnosti i pješačke alternative.

Dobrovoljno

- *Uprava je implementirala dugoročni sustav upravljanja koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim pitanjima. Ovaj sustav upravljanja trebao bi uključivati politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu cijelom osoblju) i praćenje tih ciljeva.*

Kako bi se osigurao opći okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti trebala bi opisati opće ciljeve i razinu ambicija u odnosu na upravljanje, obuku, informiranje i aktivnosti podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja zaštite okoliša te ima reference na društvena i kulturna pitanja. To je opća izjava s opredjeljenjem za stalna poboljšanja.

Kako bi se osigurali konkretniji rezultati, potrebno je formulirati posebne ciljeve koje treba postići u narednih 1-3 godine i akcijski plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama. Svo osoblje treba informirati o politici održivosti i postavljenim ciljevima.

- *Uprava treba uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.*

Treba se poticati aktivna suradnja s relevantnim dionicima kako bi se poboljšala aktivna uloga koju objekt vodi u kreiranju ekološke svijesti u lokalnom području i promicanju ekološki prihvatljivih praksi s partnerima u suradnji. Ta suradnja može se također odnositi na društvena i kulturna pitanja. Potiče se suradnja s dionicima uključenim u zaštitu lokalnih povijesnih arheoloških dobara i lokaliteta.

Relevantni dionici (treba odabrati barem jednu vrstu) mogu biti nevladine organizacije, grupe lokalnih zajednica, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači itd. Da bi se suradnja mogla razmotriti, radi se o aktivnoj dvosmjernoj suradnji između objekta i relevantnih dionika.

ii. Komunikacijski materijali

Korisnicima je potrebno dostaviti sljedeće ConsumelessMed brendirane materijale kako bi promovirali projekt i mjere koje objekti implementiraju:

- 1 prozorski film (8x8 cm) koji prikazuje oznaku – obavezno
- poster (35x50cm) koji naglašavaju glavni kriterij oznake – obavezno
- informativna brošura o ConsumelessMed modelu – obavezno
- cjenik (A5 format) – sugerirano
- prilagođene stavke koje poboljšavaju provedbu obveznih radnji: zdjele za šećer, vrčevi za vodu iz slavine, kante za odvojeno prikupljanje otpada, vrećice za pse za ostatke hrane – obavezno (barem jedna)

e. Trgovine hranom i rukotvorinama

i. Kriteriji oznake

Energija	
Obavezno	Dobrovoljno
Primjenjuju se energetske učinkoviti proizvodi za rasvjetu (LED) (barem 50 % za prvu godinu, kasnije 70 %).	Smanjuje se osvijetljenje izloga tijekom zatvaranja.
Vrata su uvijek zatvorena s funkcionalnim sustavom klimatizacije.	Većina prozora i vrata koja vode prema van imaju primjereno visok stupanj toplinske izolacije, a na snazi su i druge mjere energetske učinkovitosti koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.
Potrebno je definirati standardnu temperaturu	Novo kupljeni elektronski uređaji su energetske

hlađenja i grijanja (hlađenje treba biti postavljeno na minimalno 24 °C , a grijanje na maksimalno 21 °C).	učinkoviti.
	Kupuje se eko certificirana i/ili obnovljiva energija.
	Korištenje energije se registrira jednom mjesečno.
Voda	
Obavezno	Dobrovoljno
Slavine su opremljene uređajima za uštedu vode.	Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.
Otpad	
Obavezno	Dobrovoljno
Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad sukladno postojećem gradskom/općinskom sustavu prikupljanja otpada.	Dostupni su točeni proizvodi, odnosno proizvodi u rinfuzi (pića, deterdženti, bomboni, itd.).
Goste se potiče da koriste vrećice za višekratnu uporabu.	Primjenjuje se popust na prehrambene proizvode kojima je blizu istek roka trajanja.
Primjenjuju se mjere za minimiziranje pakiranja od mono materijala.	
Organska i lokalna hrana te ostali eko-proizvodi	
Obavezno	Dobrovoljno
Promiču se lokalna i organska hrana, rukotvorine te nacionalni i međunarodni prepoznati ekološki označeni proizvodi i postaju vidljiviji unutar trgovine. Potrebno je da se postupno povećava ponuda domaćih proizvoda.	Na snazi su inicijative za kupnju sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i proizvoda od ugrožene ribe, morskih plodova i drugih vrsta.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Dobrovoljno
Gosti su informirani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu sudjelovati.	Uprava je implementirala dugoročni održivi sustav upravljanja koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim problemima. Taj sustav upravljanja treba uključiti politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenju istih.
Gosti su informirani o sustavu javnog prijevoza, shuttle busu i alternativama za biciklizam/pješaćenje.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.

Energija

Obavezno

- *Postavlja se energetska učinkovita rasvjeta (LED) na javnim područjima i u sobama (barem 50 % prve godine, zatim 70 %).*

Budući da žarulje predstavljaju značajnu potrošnju energije, objekt treba osigurati da tijekom prve godine primjene oznake najmanje 50 % svih žarulja (uključujući halogene) u objektu bude energetske učinkovite. Postotak se sljedećih godina mora povećati na 70 %.

Većina energetski učinkovitih i time preferiranih žarulja su LED žarulje, ali i druga energetske učinkovita rasvjeta (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL) se također može koristiti.

Energetske učinkovite žarulje su u većini slučajeva skuplje od onih koje nisu energetske učinkovite, ali osim što su energetske učinkovite, te žarulje traju mnogo duže i neće ih se trebati mijenjati toliko često koliko one koje nisu učinkovite. To smanjuje trošak na duže staze, ali smanjuje i vrijeme utrošeno na mijenjanje žarulja.

- *Vrata su uvijek zatvorena s funkcionalnim sustavom klimatizacije.*

Ostavljanje vrata otvorenim tijekom rada klima uređaja ili grijanja definitivno je niskoefikasna praksa s energetske stajališta. Zatvaranje vrata također može biti korisno za izbjegavanje takozvanog efekta "zračnih lopatica" (*air blades*) na ulazu u trgovinu (posebno za trgovine s hranom), neučinkovito ponašanje upravljanja toplinom, kao i često štetno za zdravlje.

- *Definicija standardne temperature za hlađenje i grijanje.*

Standardna temperatura za hlađenje treba se postaviti na minimalno 24 °C, a temperature grijanja na maksimalno 21 °C. Temperatura hlađenja, posebice, ne bi smjela prelaziti 8 °C razlike od vanjske temperature.

Preporuča se da temperatura hlađenja bude viša, a grijanja niža od prethodno spomenute temperature.

Dobrovoljno

- *Osvjetljenje u izlogu od dućana smanjuje se izvan radnog vremena.*

Iz komercijalnih razloga svjetla trgovina i izloga često ostaju upaljena čak i tijekom noći. U mnogim slučajevima ovaj izbor ovisi o sigurnosnim pitanjima vezanim uz susjedne prostore trgovine. Potrebno je pažljivo procijeniti potrebnu razinu osvjetljenja pomoću posebnih senzora pokreta i visoko učinkovitih uređaja (LED).

- *Većina prozora i vrata koja vode na otvoreno imaju primjereno visok stupanj toplinske izolacije. Postoje i druge mjere energetske učinkovitosti koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.*

Prozori i vrata koja vode na otvoreno mogu biti značajan izvor potrošnje energije. Objektu koji se nalazi u područjima s hladnim vremenom potreban je visok stupanj toplinske izolacije (npr. dvoslojna ili troslojna stakla s U vrijednošću manjom od 2,5 W/m² K⁻¹, a objekti u područjima s toplim vremenom trebaju imati prozore uključujući i druge energetske učinkovite inicijative (npr. materijal koji reflektira sunce na prozorima, rolete ili druge vrste sjenila itd.). U područjima s vrlo toplim ili hladnim vremenom, objekt bi također mogao imati ograničenja u pogledu mogućnosti otvaranja prozora.

Ako postoje nacionalni ili lokalni propisi koji se odnose na izolaciju ili druge inicijative za energetske učinkovitost, objekt mora uvijek biti u skladu s tim zahtjevima.

- *Novo kupljeni elektronički uređaji su energetske učinkoviti.*

Kako bi se osiguralo da su uređaji energetske učinkoviti, kada su dostupni na tržištu, trebali bi posjedovati eko-oznaku ili prvu ili drugu najvišu europsku energetske klasu (općenito, više kategorije pojavljuju se u zelenim pojasevima A+, A++ i A+++). U trgovinama s hranom, na primjer, to mogu biti energetske učinkoviti hladnjaci i zamrzivači.

- *Kupuje se ekološki certificirana i/ili obnovljiva energija.*

Tržište električne energije nudi nekoliko prijedloga vezanih za opskrbu 100 % certificiranom obnovljivom električnom energijom. Troškovi obnovljive energije općenito su nešto viši nego za električnu energiju proizvedenu u sustavima sagorijevanja, iako su za nerezidencijalne klijente često predmet bilateralnih pregovora između stranaka, posebno za velike potrošače. Kupnja 100 % certificirane obnovljive električne energije jednaka je smanjenju na nulu emisije CO₂ povezane s potrošnjom električne energije u hotelu. Ovakva akcija kao način komunikacije ima snažan utjecaj na kupce.

- *Korištenje energije se registrira barem jednom mjesečno.*

Evidencija ukupne potrošnje energije treba se odraditi barem jednom mjesečno. S manjim ulaganjima, moguće je postaviti mjerače potrošnje električne energije na glavne pultove ili sekundarne ploče korisnika. Ti alati omogućuju evidenciju potrošnje u određenim intervalima (npr. 15 minuta), čime je dopuštena rekonstrukcija dnevnih krivulja opterećenja. Na taj je način lakše identificirati sve neučinkovitosti ili nenormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Slavine su opremljene uređajima za uštedu vode.*

Kako bi se smanjila potrošnja vode uprava bi trebala postaviti restriktore ili aeratore na slavine ili djelomično zatvoriti ventile u dovodu vode do slavina.

Ovi se uređaji smatraju mekim mjerama koje se mogu primijeniti na sve izgrađene tipologije jer će nakon ugradnje smanjiti protok, a time i potrošnju vode. Ograničivači protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40 % te aeratori iz slavine za 30-50 %. Uređaji za uštedu vode koji se primjenjuju na slavine trebali bi jamčiti maksimalnu potrošnju od 6 litara u minuti. Važno je imati na umu da takve radnje moraju biti povezane s visokim tlakom vode: zapravo bi promjena uređaja u podovima s niskim tlakom vode mogla biti neučinkovita.

Dobrovoljno

- *Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi učinkoviti vodokotlići niskog protoka dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litara po ispiranju, u usporedbi sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga.

Uz to, moguće je ugraditi toalete s dvostrukim ispiranjem koji imaju podijeljenu tipku za ispiranje koja korisniku daje izbor količine vode koju će koristiti. Toaleti s dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode, za razliku od starih sustava za ispiranje koji koriste ogromnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve zahode, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim pričvršćivanjem plovka spremnika za vodu ili postavljanjem cigle ili pune boce vode u vodokotlić (učinkovito istiskivanje nešto vode).

Otpad

Obavezno

- *Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad u skladu s gradskim/općinskim sustavom selektivnog prikupljanja.*

Primjeri kategorija za odvojeni otpad su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, boce s povratnom naknadom, organski otpad, vrtni otpad, ulje za pečenje, itd.

Područja za razvrstavanje otpada trebaju biti lako dostupna osoblju, a upute/znakovi koji jasno pokazuju kako odvojiti otpad trebaju biti dostupni osoblju.

U trgovini se mogu postaviti odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta za odvojeni otpad. Vrlo je važno dati jasne upute/znakove (po mogućnosti ikone ili ilustracije) koji ukazuju na različite kante/odjeljke za različite kategorije otpada.

- *Korisnike se potiče na korištenje višekratnih vrećica.*

Kupce treba poticati da koriste vrećice za višekratnu upotrebu, naplaćujući im trošak vrećica za jednokratnu upotrebu i/ili nagrađujući kupce koji donesu vlastitu torbu.

Tijekom prve eksperimentalne faze, ConsumelessMed prilagođene vrećice za višekratnu uporabu, izrađene od recikliranog materijala, bit će dostupne uključenim trgovinama.

U slučaju da su potrebne vrećice za jednokratnu uporabu, plastične vrećice treba zamijeniti biorazgradivim.

- *Na snazi su mjere za smanjenje pakiranja i korištenje ambalaže od mono materijala.*

Kad je moguće, monopapirna ambalaža (papirna ili plastična) trebala bi imati prednost nad kompostiranjem ambalaže. Korištenje plastičnih zdjela za hranu (npr. sir) treba svesti na najmanju moguću mjeru i smanjiti težinu vrećica.

Proizvodi sa smanjenom ambalažom (koncentrirani deterdženti, punjenja sapuna, pića u bocama sa shemom povrata) trebali bi imati veću vidljivost, stavljajući ih zajedno u "poseban" kutak ili koristeći naljepnice i oznake kako bi se razlikovali od ostalih.

Dobrovoljno

- *Dostupni su točeni proizvodi, tj. proizvodi u rinfuzi (pića, deterdženti, bomboni, itd.).*

Potiče se, kada je to moguće, prodaja odabranih kategorija proizvoda u rinfuzi (ili točeno), upotrebom boca za višekratnu uporabu ili drugih vrsta spremnika. Konkretno, pića (mlijeko, vino, sokovi), suha hrana (žitarice, riža, grah, itd.), bomboni, deterdženti kao što su tekućine za pranje posuđa i tekućine za pranje rublja.

- *Primjenjuje se popust na prehrambene proizvode kojima je rok valjanosti na kraju.*

Kada su prehrambeni proizvodi poput svježeg sira i jogurta (ali i grickalica i keksa) blizu isteka roka valjanosti, mogu se prodavati uz primjenu popusta koji je veći što je datum isteka bliži. Ove posebne ponude trebaju biti jasno vidljive kupcima.

Alternativno, proizvodi s isteklim rokom trajanja mogli bi se donirati reciklažnim ili dobrotvornim organizacijama u skladu s lokalnim zahtjevima i/ili utvrđenim smjernicama.

Organska i lokalna hrana i drugi eko-proizvodi

Obavezno

- *Promiče se lokalna i organska hrana, lokalne rukotvorine i nacionalni ili međunarodno prepoznati proizvodi s eko-oznakom i vidljivo su označeni unutar trgovine.*

Kad god je moguće, lokalnu hranu i zanatske proizvode treba ponuditi kupcima kako bi se smanjio utjecaj na okoliš zbog smanjenog prijevoza i potaknulo lokalno gospodarstvo. Hoće li se proizvod lokalno proizvoditi ovisi o okolnostima, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do objekta obično se smatra preporukom za proizvod koji se lokalno proizvodi. Prilikom kupnje proizvoda, također se preporučuje da ih priznata tijela odobre da budu ekološki.

Općenito, menadžment se također snažno potiče na prodaju proizvoda koji imaju međunarodno ili nacionalno priznatu ekološku oznaku (EU ecolabel, Nordic Swan, Blue Angel itd.).

Svim ovakvim proizvodima treba dati veću vidljivost stavljajući ih u "poseban" kutak ili koristeći naljepnice i oznake kako bi se razlikovali od ostalih.

Ponudu domaćih proizvoda treba progresivno povećavati.

Dobrovoljno

- *Postoje inicijative za kupnjom sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i bez proizvoda od ugrožene ribe, morskih plodova i drugih vrsta.*

Korištenje sezonskih proizvoda smanjuje utjecaj na okoliš nastao transportom, a smanjenje mesnih proizvoda smanjuje utjecaj na okoliš koji se odnosi na uzgoj i proizvodnju hrane. Korištenje proizvoda od ugrožene ribe, plodova mora ili drugih vrsta u suprotnosti je s naporima za očuvanje biološke raznolikosti.

Kao dio politike otkupa, uprava treba izbjegavati kupnju genetski modificiranih organizama (GMO), birati ribu i plodove mora s oznakom Marine Stewardship Council (MSC) ili u

skladu s preporukama WWF-a za ribu i plodove mora, uzimajući u obzir dobrobit životinja pri kupnji mesanih proizvoda.

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Korisnici su informirani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu sudjelovati.*

Aktivnosti podizanja svijesti mogle bi uključivati poticanje na sudjelovanje u nacionalnim i međunarodnim događajima vezanim uz događaje (npr. Dan planeta Zemlje, Europski tjedan mobilnosti i dr.), vođene ture po prirodi, sudjelovanje u akcijama sadnje drveća, druge posebne ekološke događaje, organizacija aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorne akcije itd.

Uprava se također potiče da doprinese očuvanju biološke raznolikosti, uključujući podršku prirodnim zaštićenim područjima i područjima visoke biološke raznolikosti.

- *Korisnici su informirani o sustavu lokalnog javnog prijevoza, shuttle busu ili alternativama za biciklizam i pješaćenje.*

Kako bi potaknuli uporabu održivog prijevoza, uprava bi trebala pružiti informacije o biciklizmu i pješćkim alternativama:

- lokalni sustavi javnog/privatnog prijevoza (autobus, vlak, metro, tramvaj, brod itd.);
- sustavi zajedničkog dijeljenja taksija/minibusa ili automobila;
- mogućnosti korištenja shuttle busa koji pruža objekt;
- za goste koji koriste električne automobile, objekt bi mogao imati punionicu električnih vozila ili informirati o obližnjim mjestima za punjenje električnih automobila;
- druga prijevozna sredstva, uključujući mogućnosti vožnje biciklom i za pješaćenje.

Dobrovoljno

- *Uprava je implementirala dugoročni sustav upravljanja održivošću koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim pitanjima. Ovaj sustav upravljanja trebao bi uključivati politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu cijelom osoblju) i praćenje tih ciljeva.*

Kako bi se osigurao opći okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti trebala bi opisati opće ciljeve i razinu ambicija u odnosu na upravljanje, obuku, informiranje i aktivnosti podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja zaštite okoliša te ima reference na društvena i kulturna pitanja. To je opća izjava s opredjeljenjem za stalna poboljšanja.

Kako bi se osigurali konkretniji rezultati, potrebno je formulirati posebne ciljeve koje treba postići u narednih 1-3 godine i akcijski plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama.

Svo osoblje treba informirati o politici održivosti i postavljenim ciljevima.

- *Uprava treba uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.*

Treba osigurati aktivnu suradnju s relevantnim dionicima kako bi se poboljšala aktivna uloga koju objekt ima u stvaranju ekološke svijesti na lokalnom području i promicanju ekološki prihvatljivih praksi partnerima u suradnji. Ta bi se suradnja mogla odnositi i na društvena i kulturna pitanja. Po potrebi se potiče suradnja s dionicima uključenim u zaštitu lokalnih povijesnih arheoloških lokaliteta.

Relevantni dionici (treba odabrati barem jednu kategoriju) mogu biti nevladine organizacije, grupe lokalnih zajednica, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači itd. Da bi se suradnja mogla razmotriti, treba se raditi se o aktivnoj dvostranoj suradnji između objekta i relevantnih dionika.

ii. Komunikacijski materijali

Korisnicima je potrebno dostaviti sljedeće ConsumelessMed brendirane materijale kako bi promovirali projekt i mjere koje objekti implementiraju:

- 1 prozorski film (8x8 cm) koji prikazuje oznaku – obavezno
- posteri (35x50cm) koji naglašavaju glavni kriterij oznake – obavezno
- informativna brošura o ConsumelessMed modelu – obavezno
- naljepnice ili oznake na policama za identifikaciju proizvoda Consumeless Med - obavezno
- prilagođene stavke daju se gostima: vrećice za višekratnu upotrebu, realizirane u recikliranom materijalu, prijenosne pepeljare – obavezno (barem jedna).

f. Odmarališta na plaži (*beach resorts*)

i. Kriteriji oznake

Energija	
Obavezno	Dobrovoljno
Postavljaju se energetske učinkoviti proizvodi za rasvjetu (LED) (barem 30 % za prvu godinu, zatim 50 %).	Novo kupljeni električni uređaji za energetske učinkovitost.
Minimizirano je vanjsko osvjetljenje i/ili ima instalirano automatsko sezonsko gašenje.	Instalirani su solarni toplinski sustavi, posebice za grijanje vode u tuševima.

	Ugrađene su fotonaponske ploče.
	Korištenje energije registrira se barem mjesečno.
Voda	
Obavezno	Dobrovoljno
Slavine i tuševi su opremljeni uređajima za uštedu vode.	Toaleti su opremljeni s uređajima za uštedu vode.
Postoje pametni postupci zalijevanja cvijeća i vrta.	Umivaonici i tuševi su opremljeni automatskim upravljanjem.
	Instalirani su odgovarajući sustavi za izbjegavanje kontinuiranog ispiranja u pisoarima: npr. pomoću gumba, detektora pokreta, itd.
	U objektu se prakticira prikupljanje kišnice i njena uporaba.
	Otpadna voda se ponovno koristi prema lokalnim propisima.
	Na snazi su redovite provjere bazena i ispravni postupci čišćenja područja bazena.
Otpad	
Obavezno	Dobrovoljno
Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad sukladno postojećem gradskom/općinskom sustavu prikupljanja otpada.	Kompostira se organski otpad ako za to postoje prikladna područja.
Minimiziraju se potrošna i roba za jednokratnu upotrebu kada je to moguće: smanjenje jednokratnih proizvoda; pića se poslužuju u višekratnim ili povratnim bocama ili dozatorima itd.	
Organska i lokalna hrana i ostali eko-proizvodi	
Obavezno	Dobrovoljno
Lokalna i organska hrana te nacionalno ili međunarodno priznati proizvodi s eko-oznakom promoviraju se i vidljiviji su unutar odmarališta na plaži.	Koriste se ekološki označeni proizvodi za čišćenje.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Dobrovoljno
Gosti su informirani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu sudjelovati.	Uprava je implementirala dugoročni održivi sustav upravljanja koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim problemima. Takav sustav upravljanja treba uključiti politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) te praćenje istih.
Gosti su informirani o sustavu lokalnog javnog	Menadžment mora uspostaviti aktivnu suradnju s

prijevoza, shuttle busa ili alternativama za biciklizam/pješaćenje.	relevantnim dionicima.
---	------------------------

Energija

Obavezno

- *Postoji energetska učinkovita rasvjeta (LED) u javnim područjima i sobama (barem 30 % za prvu godinu, zatim 50 %).*

Budući da žarulje predstavljaju značajnu potrošnju energije, objekt treba osigurati da u prvoj godini primjene oznake najmanje 30 % svih žarulja (uključujući halogene) u objektu bude energetska učinkovita. Postotak se sljedećih godina mora povećati na 50 %.

Energetski najučinkovitije i stoga preferirane žarulje su LED rasvjeta, ali se mogu koristiti i druge energetska učinkovite žarulje (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL).

Energetski učinkovite žarulje u većini su slučajeva skuplje od neenergetski učinkovitih žarulja, ali osim što su energetska učinkovitije, ove žarulje traju mnogo duže i neće ih trebati mijenjati jednako često kao i neučinkovite. Time se dugoročno smanjuju troškovi, a smanjuje se i vrijeme utrošeno za zamjenu žarulja.

- *Minimizira se vanjska rasvjeta i/ili postoji instalirani senzor za automatsko isključivanje.*

Minimiziranje vanjske rasvjete moglo bi se postići ili automatskim gašenjem rasvjete u određenim dijelovima noći ili instaliranim senzorima koji uključuju rasvjetu pri detekciji kretanja. Različiti sustavi mogu se primjenjivati na različitu vanjsku rasvjetu koja služi različitim namjenama.

U nekim područjima, vanjsku rasvjetu također treba minimizirati kako ne bi ometala divlje životinje (npr. gniježđenje kornjača kod objekata koji se nalaze na obali u određenim područjima itd.)

Dobrovoljno

- *Novo kupljeni električni uređaji su energetska učinkoviti.*

Kako bi se osiguralo da su uređaji poput hladnjaka ili perilica posuđa energetska učinkoviti, kad su dostupni na tržištu, trebali bi imati ekološku oznaku ili prvu ili drugu najvišu europsku klasu energetska oznaka (općenito, više kategorije pojavljuju se u zelenim trakama A+, A++ i A+++).

- *Instalirani su solarni toplinski sustavi, posebno za zagrijavanje vode u tuševima.*

Najpoznatija uporaba solarnih termoelektrana je proizvodnja tople vode. Potrošnja fosilne energije za proizvodnju tople vode predstavlja bitnu stavku u proračunu odmarališta na plaži (*beach resorta*). Strukture ovog tipa često imaju prednost što već posjeduju centralizirani sustav za proizvodnju tople vode tradicionalnim fosilnim energetska sustavom za proizvodnju topline. Štoviše, čak i ako bi topla voda mogla biti potrebna tijekom cijele

godine, najveća potražnja pokazana je uglavnom tijekom ljetnih mjeseci, upravo onih u kojima je proizvodnja solarne elektrane intenzivnija.

Sustavi poput solarnih tuševa, s kapacitetom od najmanje 20 litara tople vode (koja se stalno obnavlja tijekom dana), mogu se jednostavno instalirati. Nema potrebe za nošenjem cijevi za toplu vodu, već samo jednostavno spajanje cijevi za hladnu vodu na integrirani solarni kolektor. Djelujući poput običnog tuša, omogućuje podešavanje temperature vode od tople do hladne na željenu temperaturu.

- *Instalirani su fotonaponski paneli.*

Proizvodnja električne energije s fotonaponskim postrojenjima u turističkim objektima predstavlja veliki potencijal za uštedu energije. Općenito, vrhunac potražnje za električnom energijom javlja se tijekom toplijih mjeseci u godini, kada proizvodnja fotonaponskih postrojenja dosegne najveću vrijednost. Proizvodnja električne energije s fotonaponskim sustavima može smanjiti najveću potražnju (općenito skuplju) i omogućiti uštedu znatne potrošnje energije, ovisno o veličini solarnih sustava. Tehničku i ekonomsku izvedivost solarnog sustava treba procijeniti na temelju raspoložive apsorbirajuće površine i profila potrošnje električne energije.

- *Korištenje energije se registrira barem jednom mjesečno.*

Evidenciju ukupne potrošnje energije treba voditi najmanje jednom mjesečno. S manjim ulaganjima, moguće je ugraditi mjerace potrošnje električne energije na glavne ili sekundarne ploče korisnika. Ovi alati omogućuju snimanje potrošnje s unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), dopuštajući tako rekonstrukciju dnevnih krivulja opterećenja. Na taj je način lakše identificirati sve neučinkovitosti ili nenormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Slavine i tuševi opremljeni su uređajima za uštedu vode.*

Tuševi su glavni potrošači vode u hotelima, čineći u prosjeku oko 40 %, dok umivaonici čine oko 10 % potrošnje vode (projekt Investing in Water - Life+). Kako bi se smanjila potrošnja vode, uprava bi trebala postaviti restriktore ili aeratore na slavine i tuševe ili zamijeniti tuš glave s učinkovitijima za vodu ili djelomično zatvoriti kutne ventile u dovodu vode do slavina. Važno je imati na umu da takve radnje moraju biti povezane s visokim tlakom vode: zapravo bi promjena uređaja u podovima s niskim tlakom vode mogla biti neučinkovita.

Ti se uređaji smatraju mekim mjerama koje se mogu primijeniti na sve tipologije izgrađenih objekta jer će nakon ugradnje smanjiti protok, a time i potrošnju vode. Ograničivači protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40 %, aeratori iz slavine za 30-50 % i tuševi koji štede vodu za 40-50 %.

Na primjer, standardni tuš troši oko 10-12 litara vode u minuti, dok tuš koji štedi vodu troši 7 litara u minuti ili manje. Što se tiče uređaja za uštedu vode koji se postavljaju na slavine, oni bi trebali jamčiti maksimalnu potrošnju od 6 litara u minuti.

- *Postoje pametni postupci zalijevanja cvijeća i vrta.*

Na primjer, vrlo jednostavna pametna mjera zalijevanja mogla bi se povezati s nacrtom postupaka predviđenih zalijevanjem tijekom jutarnjih ili večernjih sati. S druge strane, osobito u slučaju prostranijih vrtnih površina, mogle bi se provesti posebne tehničke mjere: na primjer, sustav osjeta vlage ili sustav kapanja čiji je cilj smanjiti isparavanje i pružiti najbolji utjecaj na korijenje biljaka. To također može biti korištenje prikupljene kišnice, sive vode ili pročišćene otpadne vode za zalijevanje cvijeća/vrta.

Dobrovoljno

- *Toaleti su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi učinkoviti zahodi s niskim protokom dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litara po ispiranju, u usporedbi sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Dodatno, moguće je ugraditi toalete s dvostrukim ispiranjem koji imaju podijeljenu tipku za ispiranje koja korisniku daje izbor količine vode koju će koristiti. Toaleti s dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode, za razliku od starih sustava za ispiranje koji koriste ogromnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve zahode, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim fiksiranjem plovaka spremnika za vodu ili postavljanjem cigle ili pune boce vode u vodokotlić (učinkovito istiskivanjem nešto vode).

- *Umivaonici za ruke ili tuševi na javnim mjestima opremljeni su automatskim upravljanjem.*

Primjena prekidača za uključivanje i isključivanje na umivaonicima ili tuševima omogućuje korisniku da zaustavi protok vode pritiskom na tipku, stoga se protok vode može zaustaviti kada korisnik sapuna ruke, da bi se odmah nastavilo s protokom. Druga mogućnost je da se instalira mjerač vremena za tuširanje koji korisniku pomaže u procjeni vremena provedenog pod tušem: alarm se uključuje nakon unaprijed postavljenog vremena kako bi korisnik bio svjestan da je prekoračio predviđeno 'vrijeme tuširanja'. Budući da je potrošnja vode pri tuširanju izravno proporcionalna vremenu provedenom pod tušem, smanjenje 'vremena tuširanja' rezultira manjom potrošnjom vode.

- *Instalirani su odgovarajući sustavi za izbjegavanje kontinuiranog ispiranja u pisoarima: npr. pomoću gumba, detektora pokreta itd.*

Pisoari bi trebali imati ili senzore za otkrivanje ili gumb za pritiskanje (koji ne ispire više od 3 litre u minuti). Svaki pisoar trebao bi imati pojedinačne senzore. Mogu se ugraditi i pisoari bez vode: koriste najsuvremeniju tehnologiju koja eliminira potrebu za ispiranjem ili niskim ispiranjem, jamčeći istodobno higijenske uvjete i odsutnost mirisa.

- *U objektu se prikuplja i koristi kišnica.*

Kišnica se treba prikupljati i koristiti za toalete i druge prikladne svrhe, poput navodnjavanja zelenih površina odmarališta (resorta). Ovaj sustav funkcionira tako da prikuplja vodu s

krovova, skladišti je u podzemnom spremniku i pumpa do spremnika za napajanje. Češće se koristi pumpa na zahtjev za opskrbu vodom iz spremnika za kišnicu gdje god postoji potražnja za vodom. Sustav za sakupljanje kiše može osigurati vodu koja će zamijeniti do 50 % opskrbe vodom za pitku vodu. Cijevni radovi za oborinsku vodu trebali bi biti jasno označeni kako bi se razlikovali od glavne opskrbe.

- *Otpadne vode se ponovno koriste u skladu s kompatibilnom upotrebom.*

Objekti mogu imati različite slojeve odbačene vode - ispiranje iz wc školjki, pranje i čišćenje, vodu nastalu postupcima reverzne osmoze, koju bi trebalo ponovno upotrijebiti u skladu s kompatibilnom upotrebom.

Na primjer, tretman najčešće primarne vode koja potječe iz kupki, tuševa i umivaonika (koja je obično manje zagađena od vode koja potječe iz kuhinja i perilica rublja) uključuje jednostavno preusmjeravanje s grubom filtracijom s podzemnim zalijevanjem vrta i samo u svrhe navodnjavanja. Sofisticiraniji sustavi koji uključuju skladištenje, finu filtraciju, biološku obradu i UV dezinfekciju i pumpanje nude veću ekonomsku vrijednost kada se koriste za ispiranje wc školjki, pranje rublja i navodnjavanje vrta. Korištenje ovih voda za ispiranje wc školjki, kao gnojivo na zelenim površinama objekta ili na drugom mjestu, može smanjiti potrošnju vode za približno 20 % (projekt Investing in Water - Life+).

Vjerojatno je da u većini slučajeva recikliranje otpadnih voda neće biti moguće zbog vodovodne infrastrukture koja ne dopušta odvojeno prikupljanje sive od crne vode (tj. otpadne vode iz tuševa i umivaonika odvojeno od one iz toaleta). U nekim slučajevima nedostatak prostora za postrojenje za pročišćavanje sive vode također bi moglo učiniti ovu opciju neizvedivom, unatoč činjenici da postrojenjima za pročišćavanje sive vode nije potreban značajan prostor. U tim bi situacijama bilo vrlo korisno za obnovu hotela osigurati da su njihovi sustavi za prikupljanje otpadnih voda za tuširanje i umivaonike odvojeni od skupljanja toaletne otpadne vode, te da postoji mogućnost uvođenja zasebne linije za napajanje toaleta. To bi odmaralištima na plaži (beach resorts) omogućilo implementaciju tehnologije pročišćavanja sive vode prilikom renoviranja. Također bi nova odmarališta (resorts) s već uspostavljenom infrastrukturom, što bi operaterima omogućilo uvođenje pročišćavanja sive vode.

- *Postoje redovite provjere bazena koje pokazuju da nigdje ne propušta.*

Propuštanje u vanjskim ili unutarnjim bazenima može značajno povećati potrošnju vode. Sustav nadzora može biti u obliku vizualnog pregleda oko bazena, ali bolje je rješenje instalacija zasebnog vodomjera. Preporučuje se da se provjera provodi svakodnevno.

Također, ispravni postupci čišćenja područja bazena mogli bi biti korisni za sprječavanje gubitaka vode. (npr. osigurati da crijeva nisu ostavljena otvorena).

Otpad

Obavezno

- *Postoji shema odvajanja i gospodarenja otpadom za reciklirani otpad prema postojećem gradskom/općinskom sustavu prikupljanja otpada.*

Primjeri kategorija za razvrstavanje otpada su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, boce s povratnom naknadom, organski otpad, vrtni otpad, ulje za pečenje, itd.

Područja za razvrstavanje otpada trebala bi biti lako dostupna osoblju, a osoblje treba staviti na raspolaganje upute/znakove koji jasno pokazuju kako odvajati otpad. Objekti s kuhinjama trebali bi odvajati otpad u kuhinji, ako je moguće.

Odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta za odvojeni otpad mogu se postaviti u različitim prostorima (bar, restoran, parking i sl.). Vrlo je važno dati jasne upute/znakove (po mogućnosti ikone ili ilustracije) koji označavaju različite kante/odjeljke za različite kategorije otpada.

- *Minimizira se roba za jednokratnu upotrebu kad je to moguće: smanjenje jednokratnih proizvoda; pića koja se poslužuju u višekratnoj ili povratnoj boci ili dispenceru itd.*

Snažno se potiče da objekt izbjegava upotrebu proizvoda za jednokratnu upotrebu. Mogućnost ponude vode iz slavine ovisi o kvaliteti same vode. Ako kvaliteta vode iz slavine dopušta da se ponudi, može se ponuditi takva kakva je ili se može filtrirati prije nego što se ponudi.

U slučaju da uprava odluči imati jednokratna pakiranja određenih proizvoda, ambalažni materijal trebao bi biti što je moguće ekološki prihvatljiviji s ekološkom oznakom ili biti recikliran ili biorazgradiv.

U slučaju da uprava odluči koristiti šalice/čaše za jednokratnu uporabu, tanjure i pribor za jelo, to se može učiniti samo u određenim ograničenim okolnostima/područjima i na određenim događajima ili u vezi sa odnošenjem hrane i pića.

Dobrovoljno

- *Organski otpad se kompostira ako postoje za to prikladna područja.*

Za ponovnu uporabu količine otpada iz organskih izvora, ustanova bi trebala imati sustav za kompostiranje svog organskog otpada (otpad od hrane i/ili vrtni otpad). Organski otpad treba kompostirati u prostorijama objekta prema standardnim metodama, a kasnije ponovno upotrijebiti.

Važno je da se kompostiranje vrši bez utjecaja na higijenu gostiju, osoblja i lokalne zajednice.

Organska i lokalna hrana i drugi eko-proizvodi

Obavezno

- *Promiče se lokalna i organska hrana te nacionalno ili međunarodno priznati proizvodi s ekološkim oznakama i postaju vidljiviji unutar odmarališta na plaži (beach resorta).*

Kad god je to moguće, gostima treba ponuditi domaću hranu kako bi se smanjio utjecaj na okoliš zbog smanjenog prijevoza i potaknulo lokalno gospodarstvo. Hoće li se proizvod

lokalno proizvoditi ovisi o okolnostima, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do objekta obično se smatra preporukom za proizvod koji se lokalno proizvodi. Prilikom kupnje proizvoda, također se preporučuje da ih priznata tijela odobre da budu ekološki.

Općenito, menadžment se također snažno potiče na prodaju proizvoda koji imaju međunarodno ili nacionalno priznatu ekološku oznaku (EU ecolabel, Nordic Swan, Blue Angel itd.).

Svim ovakvim proizvodima treba dati veću vidljivost stavljajući ih u poseban kutak ili koristeći naljepnice i oznake kako bi se razlikovali od ostalih.

Dobrovoljno

- *Koriste se ekološki označeni proizvodi za čišćenje.*

Kao dio politike o kupnji, uprava snažno potiče na kupnju višenamjenskih sredstava za čišćenje, deterdženata za perilice posuđa, deterdženata za ručno pranje posuđa i deterdženata za rublje nagrađenih međunarodno ili nacionalno priznatim ekološkim znakom (EU ecolabel, Nordic Swan, Blue Angel itd.).

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Gosti su informirani o lokalnim inicijativama za okoliš i aktivnostima u kojima mogu sudjelovati.*

Aktivnosti podizanja svijesti mogu uključiti poticanje da se sudjeluje u nacionalnim i međunarodnim događajima koji se vežu za zaštitu okoliša (npr. Dan planeta Zemlje, Europski tjedan mobilnosti), vođene ture po prirodi, sudjelovanje u događajima sadnje drveća, drugi specifični ekološki događaji, organizacija aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorni događaji, itd.

Uprava se također potiče da pridonese očuvanju biološke raznolikosti, uključujući potporu zaštićenim prirodnim područjima i područjima visoke biološke raznolikosti.

- *Gosti su informirani o sustavu lokalnog javnog prijevoza, shuttle busa ili alternativama za biciklizam/pješačenje.*

Kako bi se potaknulo korištenje održivog prijevoza, uprava mora osigurati informacije o biciklističkim i pješačkim alternativama:

- sustav lokalnog javnog/privatnog prijevoza (bus, vlak, metro, tramvaj, brod, itd.);
- sustav dijeljenja taksija/minibusa;
- mogućnosti korištenja shuttle buseva koje osigurava objekt;
- za goste koji koriste električne aute, objekt može imati punionicu električnih automobila ili informirati o punionicama koje se nalazi u blizini objekta;

- drugi načini transporta uključujući priliku za biciklizam i alternative za pješaćenje (ako je moguće, bicikli se mogu posuditi ili iznajmiti direktno iz objekta).

Dobrovoljno

- *Uprava je implementirala dugoročni sustav upravljanja održivošću koji se bavi ekološkim, društvenim i kulturnim pitanjima. Takav sustav upravljanja treba uključivati politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje tih ciljeva.*

Kako bi se osigurao opći okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti trebala bi opisati sveukupne ciljeve i razinu ambicija u vezi s upravljanjem, obukom, informiranjem i aktivnostima podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja okoliša, kao i reference na društvena i kulturna pitanja. To je opća izjava s opredjeljenjem za stalna poboljšanja.

Kako bi se osigurali konkretniji rezultati, potrebno je formulirati konkretne ciljeve koje treba postići u iduće 1-3 godine i akcijski plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama. Svo osoblje treba informirati o politici održivosti i postavljenim ciljevima.

- *Uprava mora uspostaviti aktivnu suradnju s relevantnim dionicima.*

Treba se osigurati aktivna suradnja s relevantnim dionicima kako bi se pojačala uloga koju objekt vodi u kreiranju ekološke svijesti u lokalnom području i promicanje ekološki prihvatljivih praksi s partnerima. Ta suradnja se također može odnositi na društvena i kulturna pitanja. Kada je moguće, potiče se suradnja s dionicima uključenim u zaštitu lokalnih povijesnih arheoloških nalazišta.

Relevantni dionici (treba se uključiti barem jedna kategorija) mogu biti nevladine organizacije, grupe lokalnih zajednica, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači itd. Da bi se suradnja mogla razmotriti, treba se raditi se o aktivnoj dvosmjernoj suradnji između objekta i relevantnih dionika.

ii. Komunikacijski materijali

Korisnicima je potrebno dostaviti sljedeće ConsumelessMed brendirane materijale kako bi promovirali projekt i mjere koje objekti implementiraju:

- 1 prozorski film (8x8cm) koji prikazuje oznaku – obavezno
- poster (35x50cm) koji naglašavaju glavni kriterij oznake – obavezno
- informativna brošura o ConsumelessMed modelu – obavezno

- prilagođene stavke koje poboljšavaju provedbu obveznih radnji: zdjele za šećer, kante za odvojeno sakupljanje otpada, pepeljara za plažu - obavezno (najmanje jedna)
- prilagođene stavke koje su dane gostima: primjerice boce – obavezno (barem jedna).